

ทมิฬดั่ง

Local History

คำปางศึกษา
Lampang Study

ยุคที่ 4 : ลำปาง
ในยุคเจ้าผู้ครอง
นคร-ยุคเก็บผัก
ใส่ชา เก็บข้าวใส่
เมือง
(พ.ศ.2317-
2435)

ยุคที่ 3 : ลำปาง
ภายใต้การ
ปกครองของ
พม่าและการรวม
กองทัพเอกราช
ภายใต้ร่มธงไทย
ก่อนสมัยกรุง
รัตนโกสินทร์
(ล้านนาสมัยพม่า
ปกครอง พ.ศ.
2101 - 2317)

ยุคที่ 2 :
ลำปางยุครวม
ประวัติศาสตร์
ล้านนา (ล้านนา
สมัยรัฐ
อาณาจักร- รา
ชาวงศ์มังราย
พ.ศ. 1804 -
2101)

ยุคที่หนึ่ง :
ลำปางยุคสร้าง
บ้านแปงเมือง
(สมัยแคว้นแคว้น-
นครรัฐ สมัย
แคว้นศรีบุญชัย-
แคว้นโยนก-ราว
พุทธศตวรรษที่
13 - 19)

ภูมิหลัง

พ.ศ.2330

หมายกัพมาตีเมืองนครลำปาง สงครามในครั้ง
นั้นทำให้เกิดความเสียหายเป็นอย่างมาก จนเมื่อ
เจ้าคำโสมได้ขึ้นครองนครลำปาง จึงทรงย้ายตัว
เมืองมาอยู่ฝั่งทิศใต้ของแม่น้ำวัง อันเป็นที่ตั้ง
ของตัวเมืองลำปางในปัจจุบัน แต่ในส่วนของ
คูเมืองและกำแพงเมืองนั้น ได้ถูกสร้างขึ้นใน
พ.ศ.2337 ครั้นรัชกาลเจ้าหอคำดวงทิพย์
ครองเมืองนครลำปาง

พ.ศ.2314

พระเจ้าตากสินแห่งกรุงธนบุรีกรีธาทัพหลวงขึ้นมา
ผนวกเอาเมืองเชียงใหม่ ซึ่งอยู่ภายใต้การปกครอง
ของพม่า เจ้ากาวิละบุตรเจ้าฟ้าชายแก้วเข้า
สวามิภักดิ์กับทัพกรุงธนบุรีและสามารถผนวกเอา
เมืองเชียงใหม่ได้ กองทัพพม่าก็ไปตั้งมั่นอยู่ที่
เชียงแสน ในครั้งนั้นสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีจึงไป
รบฯ ทัพพระยาภาวีสวรรค์นำทัพเมืองลำปางไปตีเมือง
เชียงแสน ในครั้งนั้นได้กวาดต้อนชาวเชียงแสนเข้า
มายังเมืองลำปางจำนวนมาก

พ.ศ.2054

ครั้งขุนไชยเสนาขึ้นรั้งเมืองนครเขลางค์ ได้สร้างเมือง
ขึ้นใหม่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของเมืองเก่า เมืองนี้
เป็นที่ตั้งของเมืองลำปางมาจนถึง พ.ศ.2054 จึง
ย้ายกลับไปตั้งมั่นที่เมืองสุโขทัย

พ.ศ.1725

พญาเบิกครองเมืองเขลางค์ (ไทยอำมาตย์
จากเมืองเขลางค์ เชื่อว่าเป็นสายวงศ์ก้องกั้น
เป็นราชวงศ์สุดท้าย โดยพญาชัย มีน้องชาย
นามพญาเบิก ครองเมืองเขลางค์ พญาบอนไอรส
ครองผลนคร(แพร่)

พ.ศ.1223

(หวังตำนานจุลศักราช)
จักรวงศ์ฤทธิราชอุปฮาดแห่งกษัตริย์ ผู้
แผด อนันตยศผู้น้อง ไอรสพระนางจาม
เทวี ครองเมืองเขลางค์

พ.ศ.2430 - 2440

สมัยจ่านรินทร์ชัยสวัสดิ์ครองเมืองลำปาง เป็นช่วงที่
ลำปางกลายเป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจการค้าในภูมิภาค
พ.ศ.2436 การก่อสร้างสะพานถาวรขึ้นครั้งแรก
โดยได้รับชื่อพระราชทานว่า สะพานรัชฎาภิเศก โดย
การก่อสร้างครั้งนั้น เกิดจากเงินเรียไรจากเจ้านายใน
มณฑลพายัพและลูกค้าวานิช กล่าวกันว่าลักษณะ
ใหญ่โตจนเป็นที่กล่าวขวัญกันว่าเป็นสะพานใหญ่กว่า
สะพานใดในพระราชอาณาเขต

พ.ศ.2317

กองทัพไทยธนบุรีร่วมพระยาเมือง
ฝ่ายเหนือยึดทำลายอำนาจพม่า
เชียงใหม่ พระยาจำบ้านใต้ครอง
เชียงใหม่กาวิละ ครองเมืองลำปาง 1

พ.ศ.2275 - 2232

(ยุคกษัตริย์องค์ดำเชียงใหม่)
ท้าวผายตจากลำพูนยึดลำปางหลวงเกิดมีตระกูลชาว
ลำปางพม่าก็พ่ายร้างเมืองสำเร็จ เป็นปฐมกษัตริย์วงศ์
ก้องกั้นลำปาง (วงศ์เจ้าเจ็ดตน) (นายขานนทพหัชชัง ไต่
รวมผลบุญท้าวผายตแม่ทัพลำพูนตายที่วัดพระธาตุ
ลำปางหลวง ทานสุละฎาไชยกัพมาตีเมือง
ลำปาง ครั้นนั้น เมืองลำปาง ตั้งตัวเป็นอิสระไม่ขึ้นแก่ใคร
เจ้าพระยาสุละฎาไชยสงครามครองเมืองลำปางได้ 7 ปี
ถึงปี พ.ศ.2302 ก็ถึงแก่อสัญกรรม)

พ.ศ.1824 - 1838

(ยุคสมัยพม่าวงศ์ หรือ ยุคสิงคบลัวไทย คนเมือง)
พระยาชัยมา กษัตริย์ศรีบุญชัยตั้งเมืองหลวงพลัดถิ่น จากเทวี
วงศ์ในเขลางค์ เป็นเวลา 14 ปี (เนื่องจากมังรายส่งอภัยพม่าไป
เป็นไส้ศึก นครบุญไชยเป็นเวลา 7 ปี ก่อนใช้กลยุทธ์ตีเมืองศรี
บุญชัยคืนโดยตั้งมั่นรวมกำลังพล ณ เมืองเขลางค์)
ในยุคต่อมา ประวัติเมืองลำปางได้ขาดหายไปอีกจนกระทั่ง
พ.ศ.2272 - 1175 ซึ่งเป็นยุคที่บ้านเมืองเกิดการจลาจล
วุ่นวายไปทั่วทั้งแผ่นดินล้านนาไทยหัวเมืองต่างๆ แยกแยกกัน
เป็นก๊กเป็นเหล่า ต่างก็ยกเข็ชราฆ่าฟันกัน ผู้คน
กระจัดกระจายระส่ำระสายไปทั่ว ในระหว่างนั้น ที่เมืองลำปางมี
พระภิกษุรูปหนึ่งเป็นเจ้าอาวาส วัดนายนาง (หรือนายนาง) เป็น
ผู้มีวิริยอุตสาหณคนนับถือว่าเป็นผู้มีบุญ จึงมาสวามิภักดิ์เป็น
สมันตรพรรคพวกด้วยเป็นอันมาก และมีสมภารวัดสามขาภิ
วัดบ้านพ่อนลาชีขาเป็นเสนาซ้ายขวา ตัวท่านเจ้าอาวาสวัด
นายนางก็ได้ลาชีขาตั้งตนเป็นหัวหน้าอยู่กลุ่มหนึ่ง เมืองลำปาง
ในเวลานั้นขาดเจ้าเมือง มีแต่เสนากั้งสี่เท่านั้นและไม่ว่า
ราชการบ้านเมืองแต่อย่างใด

พ.ศ.1251 - 1257

พระนางจามเทวีประทับในเขลางค์ - อาลัยพางค์ โดย
กษัตริย์ เขลางค์อนันตยศ หรือ อินทิวร สร้างเมือ
งอาลัยพางค์ ภูลถวาย โดยนับว่าพระนางจามเทวีได้รับ
การสถาปนาเป็นกษัตริย์เมืองแพดแมลูก อาลัยพางค์ ผู้
กับเมืองเขลางค์

ลำปาง study

ภูมิหลัง

[Local History]

ภูมิหลังเมืองลำปาง

ในห้วงตำนาน และห้วงบันทึก

ทางประวัติศาสตร์

- ยุคที่ 1 ลำปางยุคสร้างบ้านแปงเมือง
- ยุคที่ 2 ลำปางยุคร่วมประวัติศาสตร์ล้านนา
- ยุคที่ 3 ลำปางภายใต้การปกครองของพม่าและการร่วมกองทัพเอกราชภายใต้ร่มธงไทย
- ยุคที่ 4 ลำปางในยุคเจ้าผู้ครองนครและยุคเก็บผักใส่ช่าเก็บข้าวใส่เมือง

ประวัติศาสตร์เมืองลำปาง ในห้วงตำนาน

ลำปางศึกษา ภูมิคุ้มกัน Local History

(ห้วงตำนานจุลศักราช)

พ.ศ. ๑๒๒๓ จักรวงศ์ฤๅษีสถาปนาตำแหน่งกษัตริย์คู่แผ่นดินนันทยคผู้น้อง โอรสพระนางจามเทวี ครองเมืองเขลางค์ (สุพรมฤๅษีแห่งเขาเขลางค์ เนรมิตเขลางค์นครเป็นนครหลวงคู่แผ่นดินศรีสุทโธไทย ให้แก่พระเจ้าอนันตยศโอรสแฝดองค์เล็กของพระนางจามเทวี โดยในการสถาปนานครเขลางค์นี้ เป็นนครที่มีเมืองพระธาตุลัมพักปะหรือเมืองตำแหน่งพระธาตุรุ่นก่อนประวัติศาสตร์และชุมชนชาวเมืองละกอนคู่ ในตำแหน่งหนองน้ำละกอน)

(ยุคจักรวงศ์โยนกเชียงแสนถึงกาลวิบัติสิ้นชาติยวงค์ในพุทธศตวรรษที่ ๑๖)

... ราวปี พ.ศ. ๑๘๐๐ เศษ พวกมอญได้มาปกครองลำปางและลำพูน ลำปางมีเจ้าเมือง ชื่อ พญาเบิก เป็นบุตรของพญาธิบา (พระยายีบา) กษัตริย์มอญ ผู้ครองนครลำพูน ...

พ.ศ. ๑๗๒๕ พญาเบิกครองเมืองเขลางค์ (ไทยอำมาตย์จากเมืองเขลางค์ เชื่อว่าเป็นสายวงศ์ทองถิ่น เป็นราชวงศ์สุดท้าย โดยพญาธิบา มีน้องชายนาม พญาเบิก ครองเขลางค์ พญาบอนโอรสครองพลนครแพร่)

พ.ศ.
1223

พ.ศ.
1251 - 1257

พ.ศ.
1725

พ.ศ.
1824 - 1838

พ.ศ. ๑๒๕๑ - ๑๒๕๗ พระนางจามเทวีประทับในเขลางค์ - อาลัมพางค์ โดยกษัตริย์เขลางค์อนันตยศ หรือ อินทิวร สร้างเมืองอาลัมพางค์ ทูลถวาย โดยนับว่าพระนางจามเทวีได้รับการสถาปนาเป็นกษัตริย์เมืองแฝดแม่ลูก อาลัมพางค์ คู่กับ เมืองเขลางค์

... เมื่อพระนางจามเทวีได้ราชาภิเษกให้เจ้ามหันตยศครองเมืองศรีสุทโธแล้ว เจ้าอนันตยศก็มีพระทัยปรารถนาที่จะครองเมืองบ้าง จึงนำความกราบทูลให้พระราชมารดาทรงทราบ พระราชมารดาแนะนำให้ไปหาพระฤๅษีวาสเทพ ขอให้พระฤๅษีสร้างเมืองให้ แต่พระฤๅษีวาสเทพแนะนำว่า ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของเมืองศรีสุทโธชัย มีภูเขาใหญ่ลูกหนึ่งชื่อว่า “เขลางค์บรรพต” ที่เชิงเขานั้นมีพรานป่าผู้หนึ่งชื่อว่า “พรานเขลางค์” อาศัยอยู่ เมื่อพระองค์เสด็จไปถึงที่นั่นแล้ว จึงขอให้พรานเขลางค์ นำทางไปยังสำนักพระสุพรมฤๅษี ณ ภูเขาสูงยอด (หรือคดอยง่าม) แล้วขอให้พระสุพรมฤๅษี สร้างเมืองให้ ...

วัดพระแก้วดอนเต้า

เขลางค์นคร

วัดปงศุก

เวียงคดอ

วัดบุญวาทย์

นครลำปาง

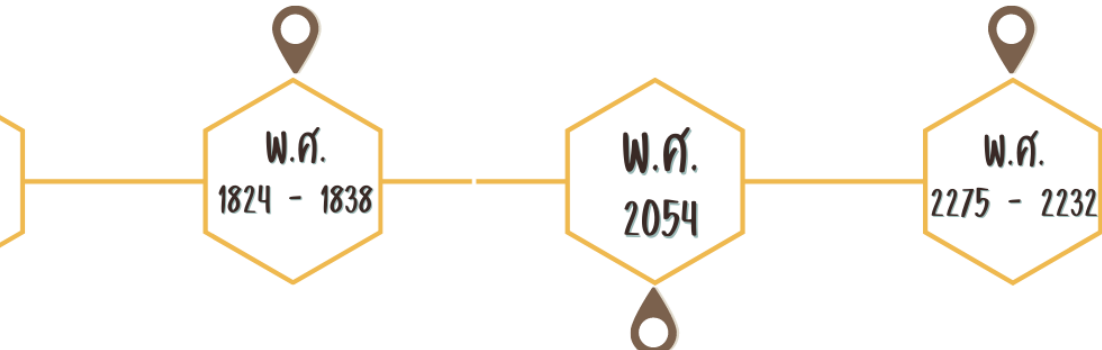
ลำน้ำวัง

ประวัติศาสตร์เมืองลำปาง ในห้วงตำนาน และ ประวัติศาสตร์

(ยุคสมัยพหุวัฒนธรรม หรือ ยุคสังคมนิยมไทย “คนเมือง”)

พ.ศ.๑๘๒๔ - ๑๘๓๘ พระยาธิเบศร์หรือพระยาสุริยวงศาธิบดีเมืองหลวงพลัดถิ่น จามเทวีวงศ์ในเขตลางค์เป็นเวลา ๑๔ ปี (เนื่องจากมังรายส่งอภัยทำไปเป็นลี้ภัยในทหริภุญไชยเป็นเวลา ๗ ปี ก่อนใช้กลยุทธ์ตีเมืองทหริภุญไชยคืน โดยตั้งมั่นรวมกำลังพล ณ เมืองเขลางค์) **

ในยุคต่อมา ประวัติเมืองลำปางได้ขาดหายไปอีกจนกระทั่ง พ.ศ.๒๒๗๒ - ๑๑๗๕ ซึ่งเป็นยุคที่บ้านเมืองเกิดการจลาจลวุ่นวายไปทั่วทั้งแผ่นดินลานนาไทย หัวเมืองต่างๆ แยกกันเป็นก๊กเป็นเหล่า ต่างก็ยกเข็รบรรพชาพื้นกัน ผู้คนกระจัดกระจายระส่ำระสายไปทั่ว ในระหว่างนั้น ที่เมืองลำปางมีพระภิกษุรูปหนึ่งเป็นเจ้าอาวาส วัดนายาง (หรือนายาบ) เป็นผู้มีวิญญาคมผู้คนนับถือว่าเป็นผู้มีบุญ จึงมาสมาธิกตดีเป็นสมมัครพรคพวกด้วยเป็นอันมาก และมีสมภารวัดสามขาภิกับวัดบ้านพอนลาสิขาเป็นเสนาซ้ายขวา ตัวท่านเจ้าอาวาสวัดนายางก็ได้ลาสิขาตั้งตนเป็นหัวหน้าอยู่กลุ่มหนึ่ง เมืองลำปางในเวลานั้นขาดเจ้าเมือง มีแต่เสนาทั้งสี่เท่านั้นและไม่ว่าราชการบ้านเมืองแต่อย่างใด

พ.ศ.๒๐๕๔ ครั้งขุนไชยเสนาขึ้นรั้งเมืองนครเขลางค์ ได้สร้างเมืองขึ้นใหม่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของเมืองเก่า เมืองนี้เป็นที่ตั้งของเมืองลำปางมาจนถึง พ.ศ.๒๐๕๔ จึงย้ายกลับไปตั้งมั่นที่เมืองรูปหอยสังข์

พ.ศ.๒๑๐๑ กองทัพพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองได้เมืองเชียงใหม่และหัวเมืองล้านนาทั้งปวง ตลอดระยะเวลาารวม ๒๐๐ ปี ที่พม่าเข้าครอบครองอาณาจักรล้านนา ผลกระทบที่เกิดจากการรบบพุ่งระหว่างพม่าและกรุงศรีอยุธยารวมทั้งการแก่งแย่งอำนาจของขุนนางชาวล้านนา ส่งผลให้บ้านเมืองต่างตกอยู่ในภาวะระส่ำระสาย เมืองนครเขลางค์ในครั้งนั้นรกร้าง หาผู้คนอาศัยมิได้ ทานาทิพย์ช้างพรานป่า**บ้านปางยงคค**จึงเข้าอาสาสมภารวัดชมพูเข้าปราบปรามท้าวมหายคที่ขี้กทพมาจากเมืองลำพูนได้สำเร็จ และสถาปนาเป็นพระยาสุลละฤไชยสงคราม ครองนครเขลางค์ใน พ.ศ.๒๒๗๕

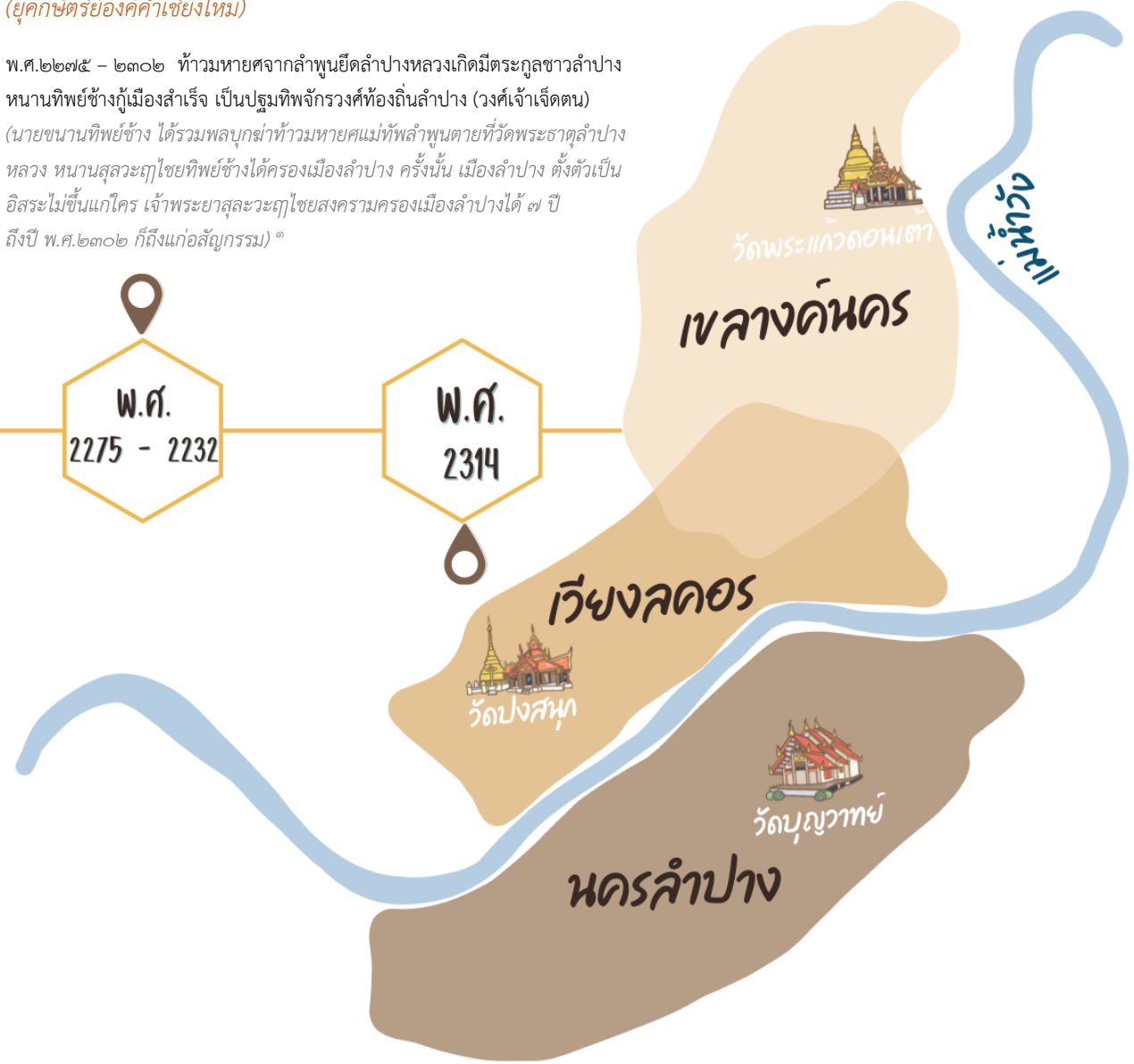
** ปรากฏชื่อเมือง “นครลำปาง” ในพระราชพงศาวดาร พ.ศ.๒๒๒๓

ลำปางศึกษา

ภูมิคุ้มกัน
Local History

(ยุคกษัตริย์องค์คำเชียงใหม่)

พ.ศ.๒๒๗๕ - ๒๓๐๒ ท้าวมหายคจากลำพูนยึดลำปางหลวงเกิดมีตระกูลชาวลำปาง ทานาทิพย์ช้างกู้เมืองสำเร็จ เป็นปฐมทิวจักรวงศ์ท้องถิ่นลำปาง (วงศ์เจ้าเจ็ดตน) (นายขนานทิพย์ช้าง ได้รวมพลบุกฆ่าท้าวมหายคแม่ทัพลำพูนตายที่วัดพระธาตุลำปางหลวง ทานาสูลละฤไชยทิพย์ช้างได้ครองเมืองลำปาง ครั้งนั้น เมืองลำปาง ตั้งตัวเป็นอิสระไม่ขึ้นแก่ใคร เจ้าพระยาสุลละฤไชยสงครามครองเมืองลำปางได้ ๗ ปี ถึงปี พ.ศ.๒๓๐๒ ก็ถึงแก่อสัญกรรม) **

ประวัติศาสตร์เมืองลำปาง

พ.ศ.๒๓๑๔

พระเจ้าตากสินแห่งกรุงธนบุรีกรีธาทัพหลวงขึ้นมา
ผนวกเอาเมืองเชียงใหม่ ซึ่งอยู่ภายใต้การปกครองของพม่า
เจ้ากาวิละบุตรเจ้าฟ้าชายแก้วเจ้าสวามีภักดีกับทัพกรุงธนบุรี
และสามารถผนวกเอาเมืองเชียงใหม่ได้ กองทัพพม่าไปตั้งมั่นอยู่
ที่เชียงแสน ในครั้งนั้นสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีจึงโปรดฯ ให้
พระยาภาวลิชนำทัพเมืองลำปางไปตีเมืองเชียงแสน ในครั้งนั้น
ได้กวาดต้อนชาวเชียงแสนเข้ามายังเมืองลำปางจำนวนมาก

พ.ศ.๒๓๑๗

กองทัพไทยธนบุรีร่วมพระยาเมืองฝ่ายเหนือยึดทำลายอำนาจ
พม่าเชียงใหม่ พระยาจำบ้านได้ครองเชียงใหม่
กาวิละ ครองเมืองลำปาง ๑

พ.ศ.๒๓๓๐

พม่ายกทัพมาตีเมืองนครลำปาง สงครามในครั้งนั้นทำให้เกิด
ความเสียหายเป็นอย่างมาก จนเมื่อเจ้าคำโสมได้ขึ้นครอง
นครลำปาง จึงทรงย้ายตัวเมืองมาอยู่ฝั่งทิศใต้ของแม่น้ำวัง อัน
เป็นที่ตั้งของตัวเมืองลำปางในปัจจุบัน แต่ในส่วนของคูเมือง
และกำแพงเมืองนั้น ได้ถูกสร้างขึ้นใน พ.ศ.๒๓๓๗ ครั้งรัชกาล
เจ้าหอคำดวงทิพย์ครองเมืองนครลำปาง

พ.ศ.๒๔๓๐ - ๒๔๔๐

สมัยเจ้ารนันชัยขวลิตครองเมืองลำปาง เป็นช่วงที่ลำปาง
กลายเป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจการค้าในภูมิภาค

พ.ศ.๒๔๓๖

การก่อสร้างสะพานถาวรขึ้นครั้งแรกโดยได้รับชื่อพระราชทานว่า

“สะพานรัชฎาภิเศก” โดยการก่อสร้างครั้งนั้น เกิดจากเงินเรียไรจาก

เจ้านายในมณฑลพายัพและลูกค้าวานิช กล่าวกันว่าลักษณะใหญ่โตจนเป็นที่กล่าวขวัญกันว่า

เป็น “สะพานใหญ่กว่าสะพานใดในพระราชอาณาเขต”

เอกสารอ้างอิง

คณะสงฆ์และคณะศัษยานุศิษ พระเทพมงคลมุนี, ๒๕๕๓. หนังสือในงานพระราชทานเพลิงศพ

พระเทพมงคลมุนี : ประวัติ - ตำนานลำปางในชื่อเขากลางคันคร สัมภาษณ์ปะนนคร ถูกกฏจนคร นครลำปางในหนังสือต่างๆ ที่พอหาได้.

สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดลำปาง, ม.ป.ป., ลำปางในพงศาวดารไทยถิ่นเหนือ.

สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ ๖ เชียงใหม่ สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถาน แห่งชาติ กรมศิลปากร, ๒๕๔๔.

เปิดประตูมา ค้นหาแหล่งวัฒนธรรม ๓,๐๐๐ปี ที่ลำปาง

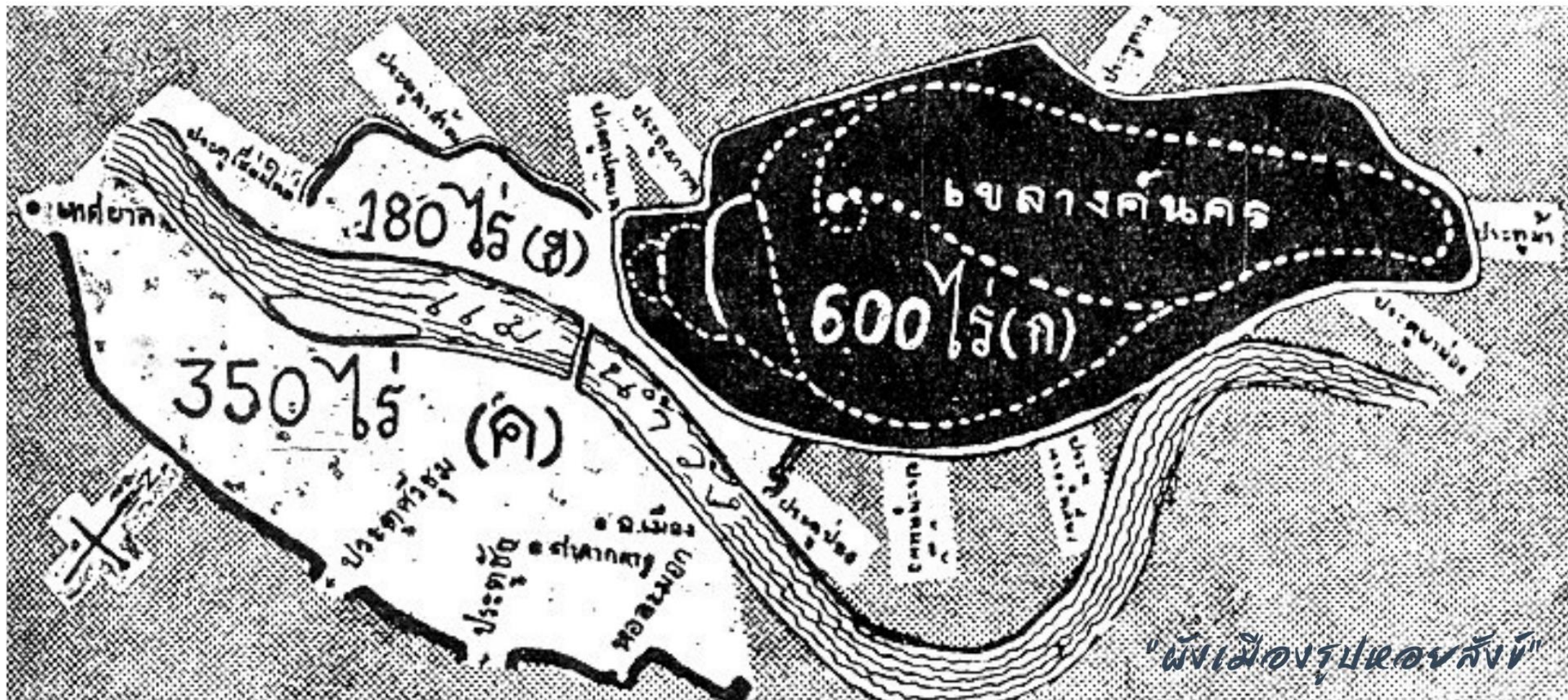
ลำปางศึกษา

ภูมิคลัง
Local History

“อัลัมพางค์นคร” หรือ “ลัมภกัปปนคร ลำปาง” (ชุมชนย่านลำปางหลวง: วัดพระธาตุลำปางหลวง วัดไหล่หิน) และ “เขลางค์นคร” เมืองเขลางค์ยุค 1 ในยุคสมัยจามเทวีวงศ์ (ชุมชนย่านพระแก้วหัวช่วง: วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม วัดนางเหลียว วัดป่าพร้าว) โดยเมืองตั้งอยู่บนที่ดอนริมแม่น้ำวัง คดีในการสร้างเมืองคาดว่าได้รับอิทธิพลมาจากทริภุญไชยเนื่องจากเป็นเครือข่ายในวัฒนธรรมเดียวกัน ผังเมืองวางเป็นรูปร่างอิสระ โค้งไปตามลำน้ำ เป็นรูปหอยสังข์ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์ เชื่อมโยงลำปางในยุคที่หนึ่ง: ยุคสร้างบ้านแปงเมือง หรือยุคอาณาจักรทริภุญไชย โดยก่อกำเนิดเมืองบนลุ่มน้ำวัง ซึ่งมีที่มาจากการกำเนิดรัฐบริเวณลุ่มน้ำปิง ในนามทริภุญไชยนั้น จำเป็นต้องสร้างความสัมพันธ์กับเมืองในแถบนั้น โดยเมืองที่ถือกำเนิดในลุ่มน้ำวังก็ถือเป็นหนึ่งในเครือข่ายนั้นเช่นกัน และในการสร้างเมืองจากตำนานเล่าขานการสร้างเมืองไม่ได้เกิดขึ้นจากกลุ่มคนจากทริภุญไชยเท่านั้น แต่จำเป็นต้องอาศัยตัวแทนกลุ่มชนดั้งเดิมท้องถิ่นในระยเวลานั้น คือ พรานเขลางค์ที่อาศัยอยู่ดอยลูทหบรรพต และสุพรหมฤาษี ที่อาศัยอยู่บริเวณสุภบรรพต (ในตำนานมูลศาสนาเรียกว่า ดอยเขางาม) ซึ่งในช่วงของการสร้างบ้านแปงเมืองดังกล่าว ได้มีการกล่าวถึง พระนามจามเทวีผู้ครองเมืองทริภุญไชย ต่อการก่อสร้างโบราณสถานหลายแห่ง เช่น วิหารจามเทวี วัดปางยอกก ตำหนักเย็น วัดพระธาตุจอมปิง ฯลฯ โดยเป็นการเชื่อมโยงความยาวนานของประวัติศาสตร์การสร้างบ้านแปงเมืองดังกล่าว และในยุคนี้เองที่มีความสัมพันธ์กับชื่อบ้านนามเมืองต่างๆ ได้แก่ เมืองอัลัมพางนคร เมืองลำปาง และเมืองเขลางค์นคร

“เมืองละคอน” หรือ “เมืองนคร เมืองลคอน เวียงลคอน” เมืองเขาลองค์ยุค 2 โดยเชื่อมโยงลำปางในยุคที่สอง: ยุคร่วมประวัติศาสตร์ล้านนา เป็นยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงของอาณาจักรล้านนา ตั้งแต่ยุคแห่งการสร้างเมืองและรวบรวมหัวเมือง (ชุมชนย่านท่ามะโอและวัดปงสนุก: วัดประตูป้อง วัดประตูต้นผึ้ง วัดท่ามะโอ วัดศรีล้อม วัดปงสนุก) โดยการขยายตัวออกมาทางทิศตะวันตก คล้ายกับผังเมืองของกลุ่มชนบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำกก แม่น้ำโขง ที่สร้างเมืองในที่ราบลุ่มพื้นที่ลาดเอียงสู่แม่น้ำสายหลัก

หลังจากที่พญามังรายยึดเมืองเขาลองค์นครได้แล้ว จึงให้ขุนไชยเสนาสร้างเมือง และออกมาสร้างเมืองใหม่บริเวณวัดเชียงภูมิ (วัดปงสนุก) โดยมีการก่อกำแพงเพิ่มเติม รวมถึงคูเมือง และประตูเมืองต่างๆ ได้แก่ ประตูปลายนา ประตูนาสร้อย ประตูเชียงใหม่ ประตูป้อง และยังคงมีความสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่องกับเมืองเก่าเขาลองค์นคร

[ที่มา : ศักดิ์ รัตนชัย, "ประวัติศาสตร์ลำปาง" ใน แะบ้านครลำปาง ฉบับอนุสรณ์การแข่งขันกีฬาเขต 5 ครั้งที่ 7 ณ จังหวัดลำปาง ระหว่างวันที่ 24 ถึง 30 มิถุนายน พงศ.2516, 2516, หน้า 67]

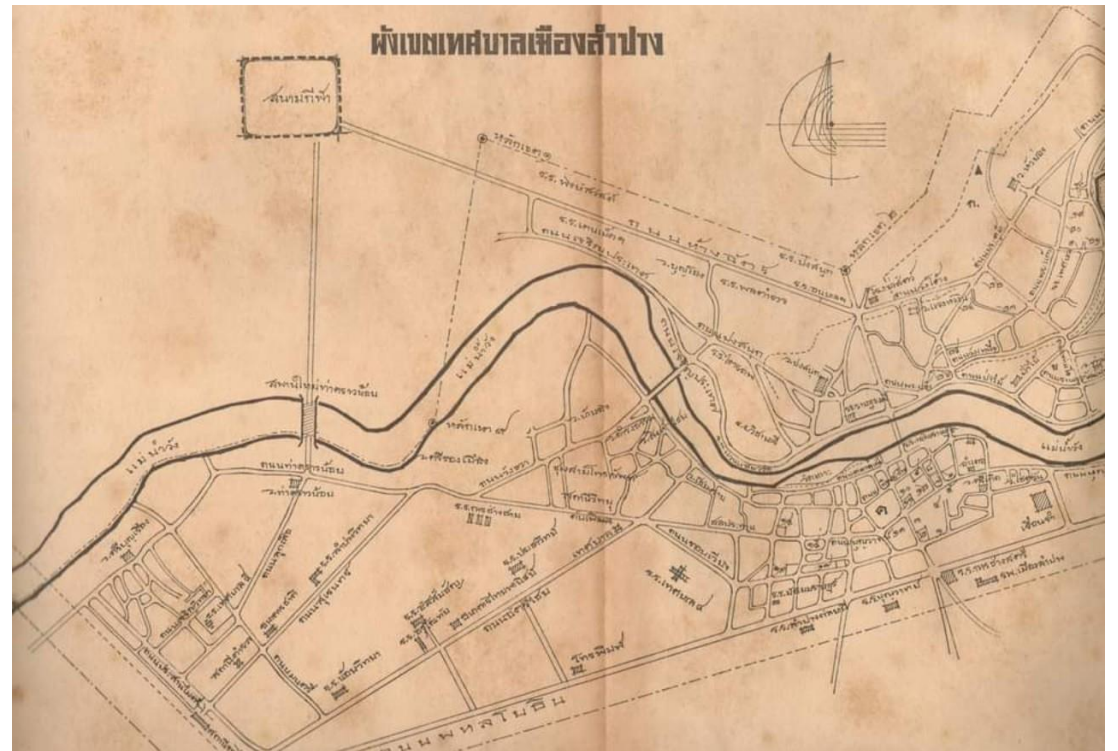
ทั้งนี้ การเกิดขึ้นของอาณาจักรล้านนานั้น ถือว่าเป็นรัฐที่เติบโตอยู่ท่ามกลางมหาอำนาจทางเศรษฐกิจ และการทหาร ทางเหนือได้แก่ พม่า และทางใต้คือ สุโขทัย กรุงศรีอยุธยา โดยเมื่อสุโขทัยถูกผนวกเป็นส่วนหนึ่งของกรุงศรีอยุธยา ทำให้ล้านนาถูกคุกคามจากทางใต้มากขึ้น

นั่นหมายถึงว่า ในขณะที่นั้นตำแหน่งของหัวเมืองทางใต้มีความหมายและความสำคัญอย่างยิ่ง เวียงลคอร จึงมีฐานะเป็นเมืองยุทธศาสตร์ หรือเมืองหน้าด่านที่จะต้านกองทัพที่มารุกรานเสมอ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งทำให้เวียงลคอร มีอำนาจต่อรองพอที่จะได้รับอานิสงส์ความมั่งคั่งด้วย โดยเชื่อมโยงลำปางในยุคที่สาม : ยุคลำปางภายใต้การปกครองของพม่าและการร่วมกองทัพเอกราชภายใต้ร่มธงไทยก่อนสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

แต่อย่างไรก็ตาม ด้วยปัญหาภายในล้านนาที่ไม่มีความเป็นเอกภาพแท้จริงในที่สุด ก็สลายลงใน พ.ศ.2101 ซึ่งทัพของพระเจ้าบุเรงนอง กษัตริย์พม่าใช้เวลาเพียง 3 วัน ก็สามารถยึดเมืองเชียงใหม่ได้อย่างง่ายดาย ผู้ปกครองเมืองต่างๆ รวมทั้งเวียงลคอรจึงอยู่ภายใต้การควบคุมของพม่าเรื่อยมาเป็นเวลากว่า 200 ปี ที่อยู่ใต้อิทธิพลความคิดและการอุปถัมภ์จากราชสำนักพม่า

ราวปลายพุทธศตวรรษที่ 23 ปรากฏวีรกรรมของหนานทิพย์ช้าง ที่สามารถกำจัดท้าวมหายศ เจ้าเมืองลำพูนที่เข้ามาสร้างความเดือดร้อนได้สำเร็จ หนานทิพย์ช้างได้รับการยอมรับจากชาวเมืองให้เป็นเจ้าเมือง ดังปรากฏเรื่องเล่า ณ บริเวณวัดพระธาตุลำปางหลวง โดยได้รับการแต่งตั้งจากกษัตริย์พม่าให้เป็น พระยาไชยสงคราม หรือในนามอื่น ได้แก่ พระยาสุลฎาไชย หรือ พ่อเจ้าทิพย์ช้าง จากนั้นได้มีการสร้างบ้านเมืองด้วยการกวาดต้อนไพร่พล ด้วยกำลังคนไพร่พลเป็นปัจจัยสำคัญอย่างยิ่งในการดำรงอยู่ของเมืองๆ หนึ่ง ครั้นล้าหนาทกอยู่ในอำนาจของพม่า โรงสร้างของไพร่พลดังกล่าวอ่อนแอลง จนไม่สามารถควบคุมให้อยู่ในสังกัดได้ดั้งเดิม เมื่อเจ้ากวีละอาศัยความร่วมมือจากทางกรุงธนบุรี - กรุงเทพฯ จนกลับมาตั้งศูนย์อำนาจการเมืองทางเหนือได้สำเร็จ จึงได้ใช้ “นโยบายเก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง” จากหัวเมืองต่างๆ ทางเหนือ เช่น เมืองเชียงตุง เมืองสาด เมืองยอง ฯลฯ และการกวาดต้อนครั้งสำคัญ คือ การตีเมืองเชียงแสนแตก (พ.ศ.2347) ซึ่งจะเป็นกลุ่มชนที่มีบทบาทสำคัญในเมืองนครลำปางในเวลาต่อมา ไม่ว่าจะเป็นอิทธิพลทางศิลปะแบบเชียงแสน หรืออื่นๆ และในช่วงเวลาดังกล่าวสันนิษฐานว่า ชาวเชียงแสนที่อพยพมามีจำนวนมาก น่าจะทำให้เมืองหนาแน่นจนทำให้ต้องขยับขยายเมืองไปอีกฝั่งหนึ่งของแม่น้ำวัง

การทำมาหากิน ค้าขายในยุคนี้ เป็นการค้าขายระยะไกล มีพ่อค้าเร่ พ่อค้าวัวต่างที่เชื่อมโยงระหว่างขุนนาน พม่า รัฐฉาน หลวงพระบาง เชียงตุง ซึ่งเป็นพ่อค้าไทใหญ่ พ่อค้าฮ่อ ผ่านมา โดยจะเดินทางมาพักบริเวณศาลาวังทาน (บริเวณวัดป่ารวกและสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดลำปาง) บริเวณทิศตะวันออกเฉียงใต้ของเมือง ซึ่งเชื่อมโยงกับเมืองลำปางในยุคที่สี่ : ชในยุคเจ้าผู้ครองนคร - ยุคเก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง) ในนามเมือง “นครเวียงดิน” เมืองเขลางค์ยุค 3 (ชุมชนย่านวัดบุญวาทย์: วัดคะตึกเชียงม้นวัดกลางเวียงหรือวัดบุญวาทย์วิหาร วัดบุญยืน วัดป่าดัวะ วัดน้ำล่อม) เมืองในยุคนี้มีการพิจารณาวางผังเมืองที่ขนานไปกับลำน้ำซึ่งเกิดโครงข่ายถนนที่ขนานกัน เช่น ถนนทิพย์ช้าง ถนนบุญวาทย์ ถนนรอบเวียง ใกล้เคียงกับลักษณะการสร้างกรุงเทพฯ ที่ย้ายข้ามฝั่งแม่น้ำมาจากฝั่งธนบุรี และในการสร้างเมืองยุคนี้มีการสร้างองค์ประกอบเมืองอย่างครบถ้วน ได้แก่ ประตูเมือง คูเมือง กำแพงเมือง ป้อมปืน พื้นที่ของศาสนา และมีการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มคนต่างๆ รอบๆ วัดของชุมชน

ห้องสมุดเสาวจินดารัตน์ - ภาพเก่าเมืองลำปาง
ภาพผังเขตเทศบาลเมืองลำปาง ปี พ.ศ. 2516

ที่มา : หนังสืออนุสรณ์การแข่งขันกีฬาเขต 5 ครั้งที่ 7 ลำปาง

ภูมิเขลียง

Local History

เรื่องราวบรรพบุรุษของ
มนุษยชาติ “มนุษย์เกาะคา”

“ประตูปา”

พาศักรตีลธิ
กับการตั้งถิ่นฐาน

ภูมิเขลียง

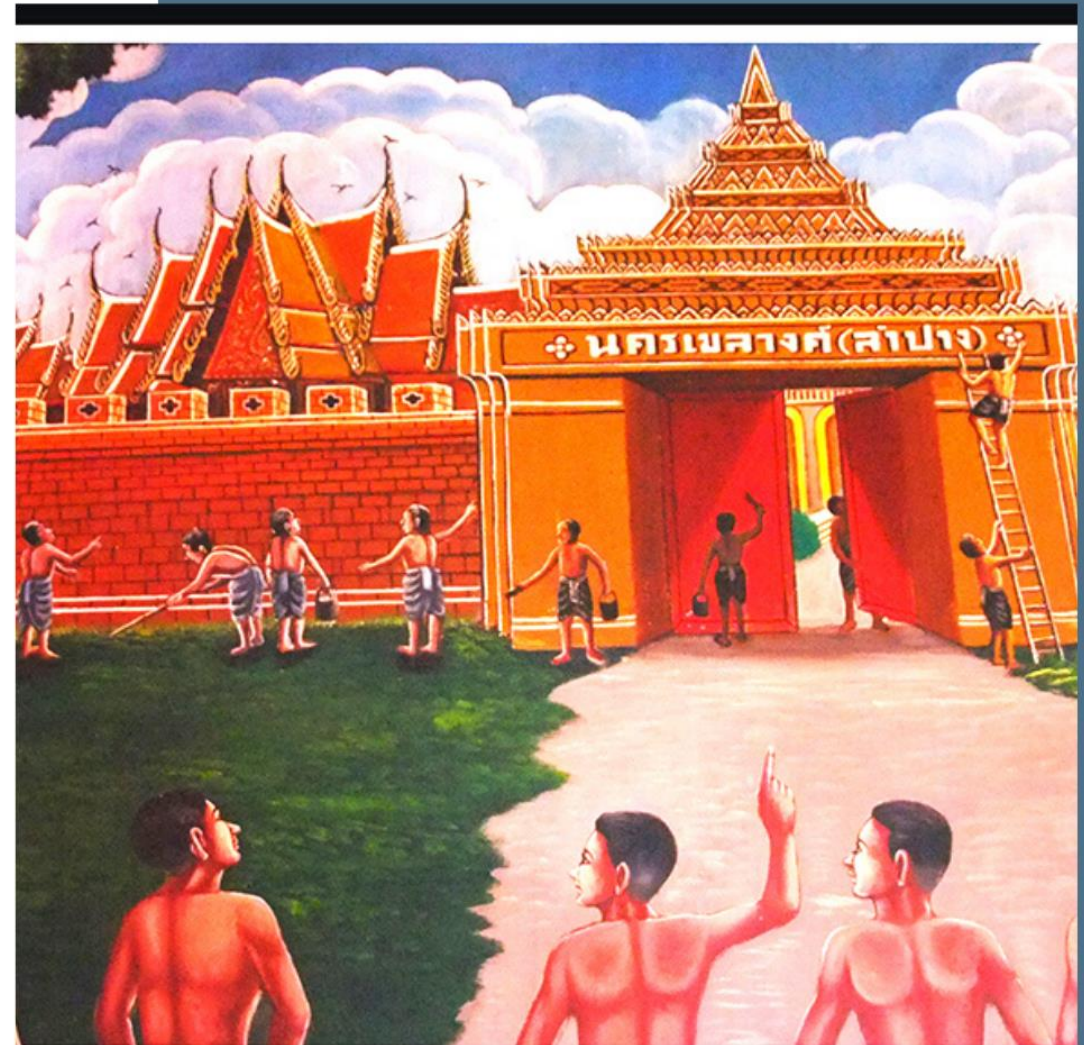
Local History

จากการศึกษาค้นคว้าเอกสารที่เก็บบันทึกและสังเคราะห์เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของลำปางเบื้องต้นทำให้ทราบว่า ลำปางเป็นนครที่มีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ตามการจัดลำดับยุคสมัยของการก่อเกิดและเหตุการณ์สำคัญไว้อย่างน่าสนใจ ได้แก่

- ลำปางยุคก่อนประวัติศาสตร์ ซึ่งมีหลักฐานทางโบราณคดีที่สามารถศึกษาและอ้างอิงได้ จากแหล่งที่พบซากมนุษย์โบราณที่ดอยต๋ากกล้า อำเภอเกาะคา และประตูปา อำเภอแม่เมาะ

- ลำปางยุคประวัติศาสตร์ ซึ่งสามารถศึกษาจากหลักฐานทางโบราณคดี และจากประวัติศาสตร์ร่วมสมัยกับอาณาจักรยุคต่างๆ ประกอบด้วย

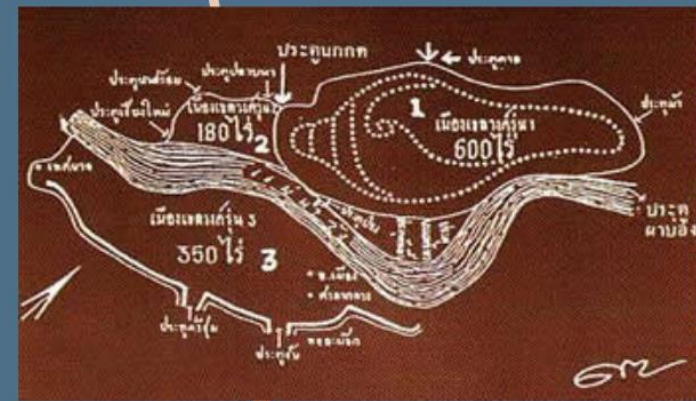
- ยุคที่หนึ่ง : ลำปางยุคสร้างบ้านแปงเมือง (สมัยแคว้นแคววัน-นครรัฐสมัยแคว้นทริภุญชัย-แคว้นโยนก-ราวพุทธศตวรรษที่ 13 - 19) หรือยุคอาณาจักรทริภุญชัย เป็นยุคแห่งการสร้างบ้านแปงเมืองโดยมีชาว “ลัวะ” ซึ่งนับเป็นชาวพื้นเมืองกลุ่มแรกที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณลุ่มน้ำวัง และต่อมามีกลุ่ม “เม็ง” ได้เข้ามาสร้างเมืองเขลางค์นคร จนเกิดเป็นสังคมเมืองขึ้น โดยเมืองในรุ่นแรกตั้งอยู่บริเวณตำบลเวียงเหนือในปัจจุบัน ซึ่งพบหลักฐานศิลปะทริภุญชัยในบริเวณนี้ ทำให้สันนิษฐานได้ว่า เมืองดังกล่าวร่วมรุ่นกับเมืองทริภุญชัย ส่วนหลักฐานจากตำนานพระนางจามเทวี นอกจากการกล่าวถึงการสร้างเมือง ที่พระนางจามเทวีได้มาสร้างเมืองให้เจ้าอนันตยศ พระโอรสองค์ที่สอง คือ เวียงเขลางค์นคร แล้วตำนานได้บันทึกถึงชื่อหมู่บ้าน/ชุมชน และสถานที่ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเดินทางของพระนางจามเทวี หากหมู่บ้านใดพระนางจามเทวีเสด็จผ่าน ก็จะตั้งชื่อเมืองให้สอดคล้องกับเรื่องราว อาทิ บ้าน นางเหลียว วัดปงยางคก วัดพระธาตุลำปางหลวง เป็นต้น

คำปางสมัชชเริกญุไซย (ราวพุทธศตวรรษที่ 13)

"...เมื่อโอรสคนพี่ครองเมือง โอรสคนน้องจึง
อยากครองเมืองด้วยเช่นกัน สุทเวทราชากราบ
เรื่อง จึงถวายคำแนะนำแก่พระอนันตยศ
ให้ไปไหว้ฤาษีพุทธชฎิลที่ดอยโชติบรรพต
ไปหาปราสาทกลางคิที่ดอยลุกรบรรพต และ
ไปกราบท่านสุพรมฤาษี ที่ดอยเขางาม
ริมน้ำวัง เพื่อขอให้ช่วยสร้างนครแห่งใหม่..."

"...สุพรมฤาษีและปราสาทกลางคิได้ช่วย
กันสร้างเมืองที่ยิ่งใหญ่ไม่แพ้นครหริภุญ
ไชย พร้อมทั้งตั้งชื่อนครแห่งใหม่นี้ว่า
เมืองเขลางค์นคร..."

กำเนิดเมือง เขลางค์นคร

• ยุคที่ 2 : ลำปางยุคร่วมประวัติศาสตร์ล้านนา (ล้านนาสมัยรัฐอาณาจักร-ราชวงศ์มังราย พ.ศ. 1804 – 2101 โดยร่วมสมัยล้านนาราว พ.ศ.1839 – 2010 และร่วมสมัยสุโขทัย - ธนบุรี ในระยะหนึ่งราว พ.ศ. 1845 - 2325) เป็นยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงของอาณาจักรล้านนา ตั้งแต่ยุคแห่งการสร้างเมืองและรวบรวมหัวเมืองคือ

o ระยะเวลาที่ 1 สมัยการสร้างอาณาจักร (พ.ศ.1839 – 1893) เริ่มจากพญามังรายทรงสร้างเมืองและรวบรวมหัวเมืองต่าง ๆ ในแอ่งเชียงรายและขยายอำนาจลงสู่แอ่งเชียงใหม่ ลำพูน โดยรวบรวมเมืองสำคัญไว้ได้แก่ เชียงราย เชียงแสน เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง พะเยา และมีการส่งราชบุตรไปครองเมืองเชียงตุง เมืองนาย และมีกษัตริย์ปกครองติดต่อกันมาถึง 5 พระองค์ จนถึงสมัยพญาผายูจากยุคอาณาจักรทริภูมิไชย จนถึงยุคอาณาจักรล้านนาในระยะที่ 1 นั้น นับได้อยู่ในช่วงระยะเวลาของการสร้างบ้านแปงเมืองของคนในเขตลุ่มน้ำวัง ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ตอน คือ ที่ราบลุ่มน้ำตอนบน ที่ราบตอนกลาง และที่ราบตอนใต้ ที่ราบตอนบนพบแหล่งตั้งถิ่นฐานของชุมชนเก่าบริเวณอำเภอแจ้ห่มที่ราบตอนกลางพบกลุ่มเมืองโบราณเรียกว่า “เวียงเขลางคนคร” ซึ่งมีเวียงอยู่ติดกัน 3 เวียง คือ เวียงเขลางค์เป็นเมืองรูปหอยสังข์อยู่ติดแม่น้ำวังตะวันตก เวียงเขลางค์เป็นเมืองแฝดกับเวียงอาลัมปางคนคร โดยเวียงอาลัมปางคนครอยู่ด้านใต้ เวียงเขลางคนครสร้างขึ้นในสมัยพระนางจามเทวี ส่วนเวียงอาลัมปางคนครเจ้าพญาอนันตยศสร้างให้เป็นที่พักของพระนางจามเทวี ส่วนอีกเวียงคือ เวียงเขลางค์ตะวันออกเป็นเวียงเขลางค์ใหม่ สันนิษฐานว่าเวียงนี้สร้างในสมัยล้านนา หลังจากพญามังรายยึดนครเขลางค์ได้แล้ว ได้ละทิ้งเวียงเขลางค์เก่าและสร้างเมืองเขลางค์ใหม่ ส่วนที่ราบตอนใต้เป็นที่ตั้งของเมืองเถิน ปรากฏชุมชนโบราณ 3 แห่ง คือ เวียงป้อม เวียงเบ็ง และเวียงพญาภัณฑ์

o ระยะเวลาที่ 2 สมัยอาณาจักรล้านนารุ่งเรือง (พ.ศ.1898 – 2068) เริ่มตั้งแต่สมัยพญาเกือน จนถึงสมัยพญาแก้ว เป็นระยะเวลา 170 ปี ความเจริญสูงสุด คือ สมัยของพระเจ้าติโลกราช (พ.ศ.1984 – 2030) ซึ่งได้รับยกย่องว่า เป็นยุคทองแห่งล้านนาไทย และพระเจ้าติโลกราชยังทรงได้ขยายอำนาจไปถึงเมืองแพร่ เมืองน่าน และแผ่อิทธิพลไปจนถึงรัฐฉาน เมืองหลวงพระบาง ส่วนทางด้านพระพุทธศาสนาในสมัยนี้ ก็มีความเจริญรุ่งเรืองไม่แพ้กัน โดยเฉพาะการที่สมัยนี้ได้มีการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 8 ของโลก

o ระยะเวลาที่ 3 สมัยอาณาจักรล้านนาเสื่อมและสลายอำนาจ (พ.ศ.2068 – 2101) ซึ่งเริ่มตั้งแต่สมัยพญาเกศเชษฐราช ที่อาณาจักรล้านนาต้องตกเป็นเมืองขึ้นของพม่าเป็นเวลานานถึง 33 ปี และครั้งเมื่อ พ.ศ.2101 สมัยท้าวเม็กุ พระเจ้าบุเรงนองก็ยึดเชียงใหม่ได้อีก จากนั้นล้านนา ก็ตกอยู่ในใต้อำนาจของพม่าถึง 200 ปีเศษ จนถึง พ.ศ.2317 สมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี เชียงใหม่จึงได้รับอิสรภาพ และกลายเป็นเมืองประเทศราชของไทย ต่อมาหัวเมืองทางภาคเหนือก็กลายเป็นจังหวัดต่างๆ ของราชอาณาจักรไทย และมีความเจริญก้าวหน้าตามลำดับจนถึงปัจจุบัน

ลําปางในยุคร่วมประวัติศาสตร์ล้านนาไทย
สู่ยุคเจ้าผู้ครองนคร

ชื่อบ้านนามเมือง
“เมืองนคร เมืองลคอร เวียงลคอร”

พระแก้วมรกต จากล้านนาสู่ล้านช้าง
ถึงธนบุรี-กรุงเทพฯ

• ยุคที่ 3 : ลำปางภายใต้การปกครองของพม่าและการร่วมกอบกู้เอกราช ภายใต้รัฐธรรมนูญก่อนสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ (ล้านนาสมัยพม่าปกครอง พ.ศ. 2101 – 2317) โดยในยุคสมัยนี้ดินแดนในแถบลุ่มน้ำวังถูกผนวกเป็นส่วนหนึ่งของล้านนา เมืองลำปางกลายเป็นเมืองหน้าด่านที่กั้นทัพระหว่างอาณาจักรล้านนา (ศูนย์กลางคือ เชียงใหม่) กับกรุงศรีอยุธยาที่กำลังแผ่อิทธิพลอย่างกว้างขวางในขณะนั้น หลังจากอาณาจักรล้านนาล่มสลายดินแดนอาณาจักรล้านนาเดิมถูกปกครองภายใต้พม่าในรัชสมัยบุเรงนอง ในปี พ.ศ.2101 ยาวนานกว่า 216 ปี

และในช่วงระยะเวลานี้ ตามประวัติศาสตร์ได้มีการบันทึกไว้ว่า ฝ่ายเมืองลำพูนหรือทริภุญไชยเห็นเป็นโอกาสเหมาะที่จะเข้ายึดเมืองลำปาง จึงให้ท้าวมหายศคุมกำลังจากลำพูนเข้ามาตั้งมั่นอยู่ที่วัดพระธาตูลำปางหลวง กระทั่งนายพรานข้างชื่อ “หนานทิพย์ช้าง” หรือ “นายทิพจักร” ได้คุมกำลังขับไล่และสังหารท้าวมหายศได้สำเร็จและปราบดาภิเษกเป็นพระยาสุลวฤาชัยสงคราม เมื่อพระองค์เสด็จสิ้นพระชนม์แล้วเจ้าฟ้าหลวงชายแก้วจึงได้ขึ้นครองเมืองแทน มีพระโอรสเจ็ดพระองค์ พระธิดาสามพระองค์ หรือที่รู้จักกันดีในนามราชวงศ์ “เจ้าเจ็ดตน” และสืบเชื้อสายไปครองเมืองต่าง ๆ ในดินแดนภาคเหนือ เป็นต้นตระกูล ณ ลำปาง ณ ลำพูน ณ เชียงใหม่ ในเวลาต่อมา เช่น ในสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี โปรดเกล้าแต่งตั้งให้ เจ้ากาวิละ (โอรสของเจ้าฟ้าหลวงชายแก้ว) ครองเมืองลำปางในปี พ.ศ.2317 หลังจากได้ร่วมรบขับไล่พม่าออกไปแล้ว และเป็นปฐมกษัตริย์พระเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่แห่งล้านนา เข้าสู่ยุคแห่งการเป็นประเทศราชของกรุงรัตนโกสินทร์ ในปี พ.ศ.2325 โดยรวมในยุคนี้นับแต่ พ.ศ.2275 – 2325 เรียกได้ว่าเป็นยุคเจ้าผู้ครองนคร

ยุคที่ 4 : ลำปางในยุคเจ้าผู้ครองนคร-ยุคเก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าวใส่เมือง (พ.ศ.2317-2435) (ล้านนาสมัยเป็นเมืองประเทศราชของไทย พ.ศ. 2317 - 2427-ร่วมยุคสมัยกรุงธนบุรี - รัตนโกสินทร์ตอนต้น สมัยพระเจ้าตากสินมหาราช พ.ศ.2310 - 2325 และสมัยรัชกาลที่ 1 - รัชกาลที่ 4 พ.ศ.2325 - 2417) โดยในยุคสมัยนี้ ได้มีการกอบกู้บ้านเมืองกลับคืนจากพม่า และมีเจ้าผู้ครองนครคนแรกคือ เจ้าพระยาสุรสีห์ (พ.ศ.2275 - 2302) เป็นปฐมวงศ์ทิพจักร ซึ่งในเอกสารบางฉบับได้มีการระบุโดยนับตั้งแต่ เจ้ากาวิละ (เจ้าผู้ครองนครลำดับที่ 3 พ.ศ.2317 - 2325) เป็นเจ้าผู้ครองนครลำปางลำดับแรก เสมือนเป็นการเริ่มต้นทราบว่าตำแหน่ง เจ้าผู้ครองนคร อันมาพร้อมกับการยอมรับเป็นประเทศราชของกรุงธนบุรี (สมัยกรุงธนบุรี พระเจ้าตากสินมหาราช พ.ศ.2310 - 2325) และเป็นยุคที่ลำปางมีฐานะเป็นเมืองศูนย์กลางการค้ารองจากเชียงใหม่ และมีการติดต่อการค้ากับทางใต้มากขึ้น (ปากน้ำโพ - กรุงเทพฯ)

○ ลำปางในยุคเจ้าผู้ครองนคร (พ.ศ.2275- 2325) โดยในยุคสมัยนี้ ได้มีการกอบกู้บ้านเมืองกลับคืนจากพม่า ซึ่งลำปางได้รับอิสระจากการปกครองของพม่าในปี พ.ศ.2275 โดยการกอบกู้และมีเจ้าผู้ครองนครคนแรกคือ เจ้าพระยาสุรสีห์ (พ.ศ.2275 - 2302) เป็นปฐมวงศ์ทิพจักร ซึ่งในเอกสารบางฉบับได้มีการระบุโดยนับตั้งแต่ เจ้ากาวิละ (เจ้าผู้ครองนครลำดับที่ 3 พ.ศ.2317 - 2325) เป็นเจ้าผู้ครองนครลำปางลำดับแรก เสมือนเป็นการเริ่มต้นทราบว่าตำแหน่งเจ้าผู้ครองนคร อันมาพร้อมกับการยอมรับเป็นประเทศราชของกรุงธนบุรี (สมัยกรุงธนบุรี) นับแต่นั้นมา และเมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เสด็จขึ้นครองราชย์สมบัติ (รัชกาลที่ 1 ในสมัยรัตนโกสินทร์แห่งราชวงศ์จักรี) ได้แต่งตั้งให้เจ้ากาวิละเป็น “พระยาวชิรปราการ” และให้ย้ายจากเมืองลำปางไปครองเมืองเชียงใหม่ ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้านครลำปางกับราชวงศ์จักรีมีความผูกพันกันแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น เนื่องจากเจ้านายฝ่ายเหนือต้องการสวามิภักดิ์ต่อคนไทยด้วยกัน นอกจากนี้ยังมีความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติ เนื่องจากสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาทได้ส่งขอเจ้าศรีอินชา ธานีษฐาของเจ้ากาวิละเป็นชายา ทางสยามก็ได้ให้ความช่วยเหลือแก่เมืองนครลำปางอย่างสม่ำเสมอด้วยดีตลอดมา บรรดาเจ้านายฝ่ายเหนือได้รับยกย่องให้มีฐานะสูงขึ้นเป็นถึงเจ้าประเทศราช

○ ลำปางในยุคสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ.2325 - 2393) ในช่วงรัชกาลที่ 1 -3 แห่งราชจักรีวงศ์ นับเป็นช่วงเวลาของการ “รบฟุง” จากความพยายามของพม่าเพื่อจะกลับเข้ามามีอิทธิพลในล้านนาไทยได้อีก เพื่อใช้เป็นแหล่งสะสมผู้คนและเสบียงอาหารเข้าโจมตีกรุงเทพฯ และเป็นช่วงเวลาของการ รวบรวมผู้คน ที่กระจัดกระจายบริเวณชายแดนมาไว้ในบ้านเมือง “เก็บผักใส่ซ้าเก็บข้าวใส่เมือง”

คำปางสมัยเก็บผักใส่ซ้า
เก็บข้าวใส่เมือง

ร่วมสมัยกับกรุงรัตนโกสินทร์

• ยุคที่ 5 : ลำปางยุคภายใต้รัฐสยามปฏิรูปหัวเมือง (ราว พ.ศ.2417 - 2519 ร่วมสมัยรัชกาลที่ 4 - 6) และศูนย์กลางเศรษฐกิจการค้า (พ.ศ.2435-2500)

o ลำปางในระบอบมณฑลเทศาภิบาล ถึงสมัยการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 ลำปางยุคปฏิรูปหัวเมืองทางเหนือ - สมัยรวมหัวเมืองประเทศราชล้านนาเข้ากับส่วนกลาง พ.ศ.2427 - 2476 มีการจัดตั้งมณฑลเทศาภิบาล ราว พ.ศ.2417 - 2459 ร่วมสมัยกับ รัชกาลที่ 5-6 แห่งสยามประเทศ และ ปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล พ.ศ. 2442 - 2476 ยกเลิกฐานะเมืองประเทศราชของล้านนา โดยถือว่าหัวเมืองประเทศราชล้านนาผวนวกเป็นส่วนหนึ่งของพระราชอาณาจักร) เป็นยุคที่รัฐสยามปฏิรูปการปกครองด้วยการพยายามดึงอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง เกิดศูนย์กลางการบริหารราชการแบบใหม่ศตลกาลกลางจังหวัดลำปาง และเป็นยุคสำคัญของการค้าไม้และการค้าทางเรือ เปิดทางให้พ่อค้าไทใหญ่ พม่า จีนล้งสมทุน อันเป็นปัจจัยทางสังคมเศรษฐกิจที่สำคัญ และมีห้วงเวลาที่น่าสนใจ ได้แก่

ในช่วงรัชกาลที่ 4 โดยในช่วงระยะเวลาดังกล่าว เหตุการณ์ที่สำคัญและส่งผลกระทบต่อลำปาง รวมถึงหัวเมืองทางเหนือโดยทั่ว กล่าวคือ ในช่วงรัชกาลที่ 5 ระหว่างปี พ.ศ.2430 - 2440 สมัยเจ้าหน่นไชยชวลิตครองเมืองลำปาง เป็นช่วงที่ลำปางกลายเป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจการค้าในภูมิภาคนี้ มีบริษัทชาวต่างชาติที่เคยทำไม้ในพม่า เข้ามาขอสัมปทานทำไม้สัก เช่น บริษัทบริติชบอร์เนียว บริษัทบอมเบย์ - เบอร์มา โดยนำชาวพม่าที่มีความชำนาญในการทำไม้เข้ามาด้วย ต่อมาในปี พ.ศ.2459 เมื่อทางรถไฟสายเหนือได้สร้างมาถึงเมืองลำปาง รวมทั้งมีการนำรถม้าเข้ามาใช้ จึงช่วยเสริมให้เศรษฐกิจการค้าของลำปางเจริญยิ่งขึ้น

ในปี พ.ศ.2427 ได้มีการปฏิรูปหัวเมืองทางเหนือเรียกว่า หัวเมืองลาวเฉียง ก่อนที่จะปรับเปลี่ยนเป็นการปกครองแบบมณฑลลาวเฉียงในปี พ.ศ.2435 ทำให้ลำปางถูกลดฐานะจาก ประเทศราชเป็นเพียงเมืองหนึ่งในมณฑลลาวเฉียงแล้วเปลี่ยนเป็นจังหวัดลำปางในสมัยรัชกาลที่ 6 และเมื่อเจ้าบุญวาทย์วงศ์มานิตยถึงแก่พิราลัย ในปี พ.ศ.2465 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ได้โปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเจ้าผู้ครองนครอีกต่อไป จึงเป็นการสิ้นสุดการปกครองโดยเจ้าผู้ครองนครอย่างเช่นที่เคยเป็นมา (พระวิสุทธิธรรมพิลาส, 2553)

o ลำปางในยุคของการเปลี่ยนแปลงการปกครองสู่การเปลี่ยนแปลงเส้นทางทางเศรษฐกิจที่สำคัญของเมือง (ยุคร่วมสมัยแห่งการเปลี่ยนแปลงการปกครองของสยามประเทศ (พ.ศ.2459 - 2500) ร่วมสมัยรัชกาลที่ 6 - 9 โดยครอบคลุมระหว่างช่วงระยะเวลา พ.ศ. 2453 - 2504) 2504 ซึ่งช่วงต้นสมัยมีความคาบเกี่ยวกับช่วงสมัยการปกครองของเจ้าผู้ครองนครลำปางองค์สุดท้ายคือ พลตรีมหาอำมาตย์โท เจ้าบุญวาทย์วงศ์มานิต โดยภายหลังการปฏิรูปการปกครองของสยามจากการปกครอง “ระบบมณฑลเดิม” สู่ “ระบบมณฑลเทศาภิบาล” เพื่อรวมอำนาจเข้าสู่ส่วนกลางได้สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองเศรษฐกิจของนครลำปางอย่างรวดเร็ว การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองดังกล่าว ทำให้เจ้าผู้ครองนครถูกลดสถานภาพและอำนาจการปกครอง ส่วนการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจที่สืบเนื่องจากการเปลี่ยนแปลง คือ อำนาจในการบริหารจัดการคลังของเมืองถูกควบคุมโดยข้าหลวงประจำเมือง เจ้าเมืองรับเงินเดือนแทน ซึ่งในช่วงเจ้าบุญวาทย์เป็นเจ้าผู้ครองนครเมืองลำปาง เป็นช่วงที่ตรงกับสมัยรัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 6 ของสยาม โดยการปฏิสัมพันธ์กับรัฐสยามทำให้ลำปางได้รับเอาวัฒนธรรม ระเบียบปฏิบัติ ตลอดจนศิลปวัฒนธรรมจากส่วนกลางเข้ามาใช้กับลำปาง เช่น ศิลปะในการสร้างวัด วัดบุญวาทย์เป็นวัดที่รับแบบมาจากกรุงเทพฯ การนำรูปแบบ การศึกษาแบบส่วนกลางมาใช้กับบุตรหลานของเจ้าเมืองและประชาชน การเชื่อมความสัมพันธ์กับสยามทำให้การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครองของเจ้านายฝ่ายเหนือมีลักษณะประนีประนอมสูง ไม่มีการต่อต้านแบบรุนแรง การปฏิรูปการเมืองการปกครองในช่วงรัชกาลที่ 4 ถึงรัชกาลที่ 6 ในการปกครองลำปางในฐานะเมืองประเทศราชเป็นลักษณะแบบค่อยเป็นค่อยไป ในช่วงของการปฏิรูป รัฐสยามยังให้อำนาจเจ้านายฝ่ายเหนือในการปกครองบ้านเมือง การรักษาผลประโยชน์ดูแลการเงินการคลัง ถือเป็นการณ์ผ่อนให้การต่อต้านอ่อนกำลังลงหลังจากเจ้าบุญวาทย์ถึงแก่พิราลัย (พ.ศ.2465) สยามยกเลิกระบบเจ้าผู้ครองนครทำให้เจ้าบุญวาทย์เป็นเจ้าผู้ครองนครลำดับสุดท้ายของเมืองลำปาง

ลำปาง (พ.ศ.2417-2459) สมัยปฏิรูปหัวเมืองทางเหนือ

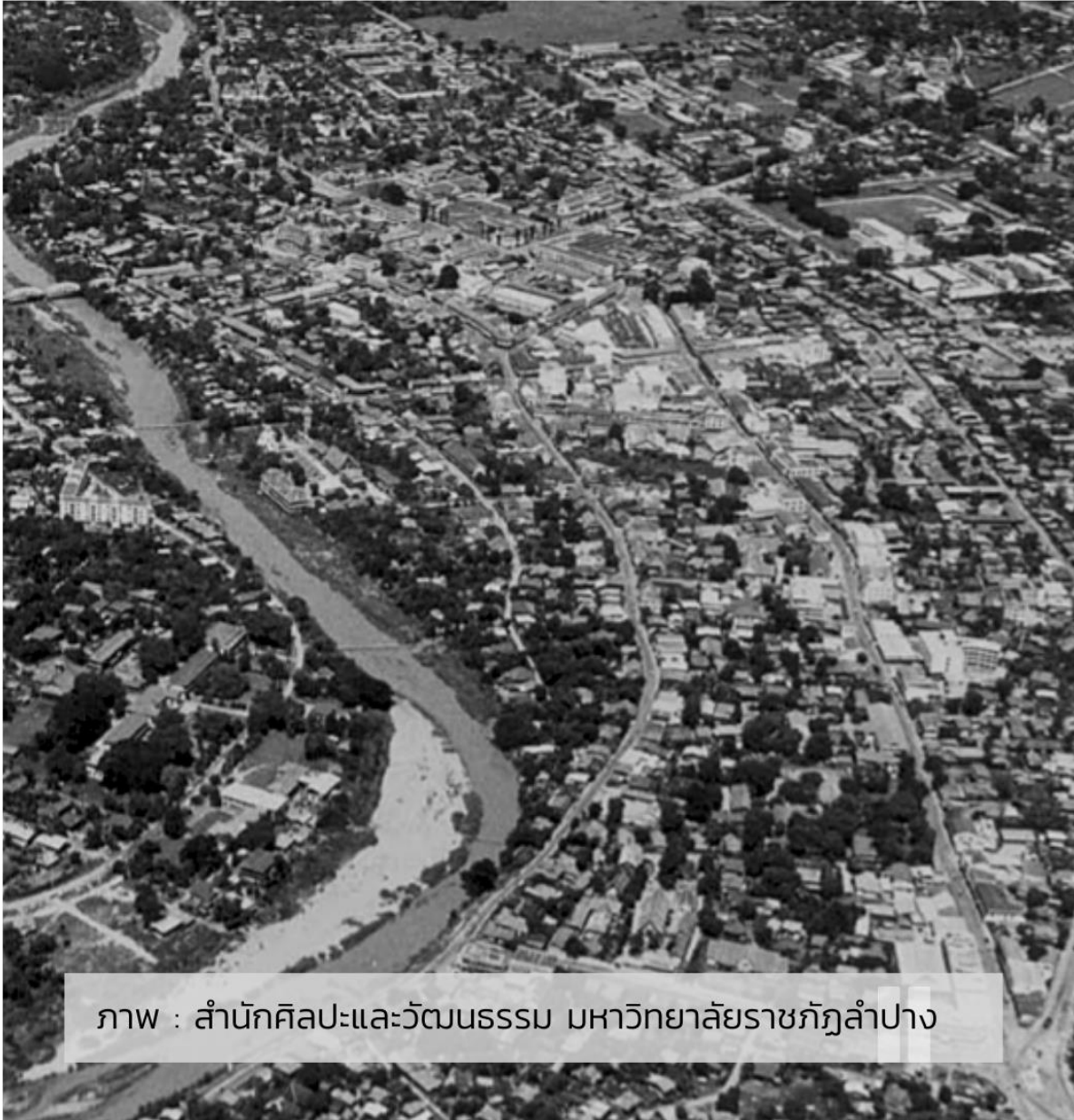
การเติบโตของระบบทุนนิยม
อิทธิพลชาวตะวันตกและสยามประเทศ

ศาลากลางจังหวัดลำปาง
[สร้างขึ้นแทนหอคำ เมื่อปี พ.ศ.2453]

อาคารหม่องโง่ยขึ้น
อาคารขนมบั้งซิงในย่านตลาดจีน [ภาคองต้า]

ภาพ : สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง

ภาพถ่ายทางอากาศบริเวณตัวเมืองลำปาง รวพ.ฟ.2516
ที่มา : อนันต์ กิตติวราภา ร้านลำปางไฟโต้

“เมืองนครลำปาง” เมืองใหม่แห่งการเป็นศูนย์กลางทางสังคม วัฒนธรรมและเศรษฐกิจที่สำคัญของภาคเหนือ เชื่อมโยงกับเมืองลำปาง ยุคที่ห้า: ลำปางยุคภายใต้รัฐธรรมนูญรูปหัวเมือง โดยยุคสมัยนี้เริ่มต้นด้วยการนับตั้งแต่การลงนามสนธิสัญญาเชียงใหม่ อันเนื่องมาจากความขัดแย้งจากกิจการป่าไม้ และความวุ่นวายในหัวเมืองชายแดน ซึ่งเป็นความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลสยาม และรัฐบาลอังกฤษที่อินเดีย ขณะที่อังกฤษก็สามารถตั้งสถานกงสุลประจำนครเชียงใหม่และนครลำปาง เพื่อดูแลผลประโยชน์ของตนและกลุ่มชนในบังคับอังกฤษ ปัญหาการคุกคามจากอาณานิคมตะวันตกดังกล่าว ทำให้รัฐบาลสยาม มีความพยายามอย่างยิ่งที่จะควบคุมหัวเมืองต่างๆ หัวราชอาณาจักร เพื่อจะรวบรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางให้มากที่สุด ดังปรากฏการส่งข้าหลวงจากกรุงเทพฯ มาควบคุมการบริหารราชการภายใน จึงอาจกล่าวได้ว่า ในยุคนี้ หัวเมืองทางเหนือได้รับแรงกดดันอย่างหนักหน่วง และกระแสกดดันอันเชื่อมโยงรากลึกของระบบทุนนิยมที่กำลังเริ่มต้นขึ้น ก็เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ระบบเจ้านายทางเหนือพังทลายลง

เจ้าบุญญาภยวงศ์วรวงษ์มานิต เจ้าผู้ครองนครลำปางองค์สุดท้าย ได้ประสบถึงการเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวง โดยเป็นผู้บริจาค ผู้สร้างสิ่งสาธารณประโยชน์จำนวนมาก เป็นการดำเนินนโยบาย ที่สนับสนุนรัฐบาลสยามอย่างยิ่ง ได้แก่ การสร้างโรงเรียนบุญญาภย วิทยาลัย โรงทหาร โรงพยาบาลทหาร ที่ทำการไปรษณีย์ หรือการ อุทิศที่ดินเพื่อสร้างที่ทำการศาล เรือนจำกลางลำปาง เป็นต้น

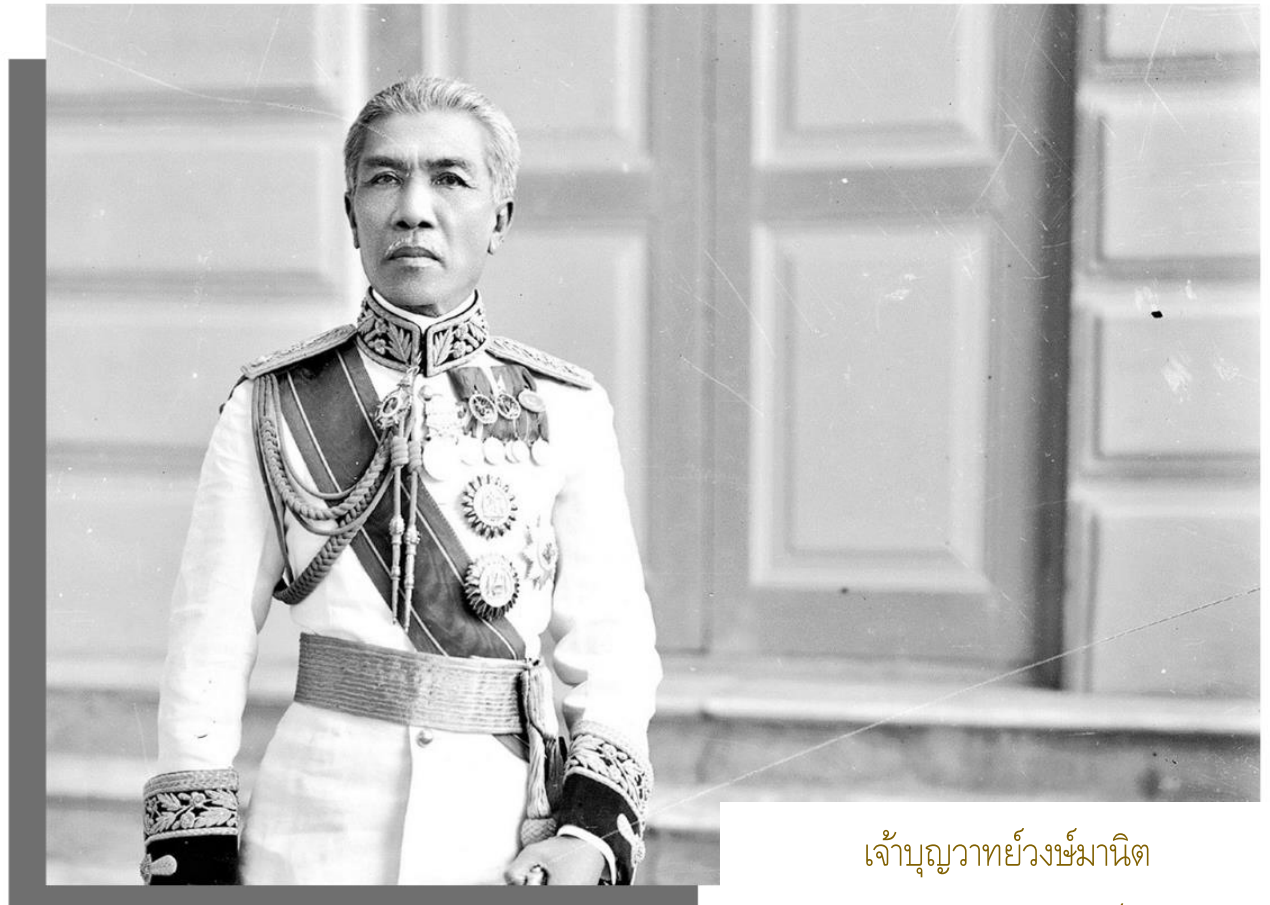
การทำมาหากิน คำขายในยุคนี้ เป็นการเปิดหน้า ประวัติศาสตร์ของระบบทุนนิยมเข้าสู่นครลำปาง โดยกลุ่มแรกๆ ที่มี โอกาสสะสมทุนนิยม ได้แก่ กลุ่มทำไม้ ชาวไทใหญ่ - พม่า ที่ร่วมกับ ชาวยุโรป โดยเฉพาะอังกฤษ ดังปรากฏการสร้างบ้านใหญ่โตบริเวณ ท่ามะโอ หรือ การสร้างวัดแบบไทใหญ่ - พม่า บริเวณย่านป่าขาม จำนวนมาก อีกกลุ่มหนึ่งคือ ชาวจีน ที่เดินทางมาจากส่วนกลางของ สยามประเทศและศูนย์กลางการค้าทางน้ำ เช่น สวรรคโลก นครสวรรค์ มาประกอบอาชีพค้าขายทางน้ำ โดยเรือหางแมงป่อง ขึ้น-ล่อง ส่งสินค้าระหว่างนครลำปาง กับ ปากน้ำโพ และอาจไปจนถึงกรุงเทพฯ หรือบางคนสามารถสะสมทุนและได้รับการแต่งตั้งให้เป็นนายอากร เก็บภาษีในท้องถิ่น

ดังนั้น เมืองในยุคนี้จึงมีความหลากหลายและซับซ้อนมากขึ้น เนื่องจากกลุ่มชาติพันธุ์แต่ละกลุ่มก็มีความเชื่อ และโลกทัศน์ที่แตกต่าง ในการอยู่อาศัย การใช้ชีวิต ได้แก่

- ฝรั่งเศสอังกฤษ ที่เข้ามาทำไม้ และชาวไทใหญ่ - พม่า ตั้งถิ่นฐานบริเวณท่ามะโอ ที่ใกล้แม่น้ำวัง จนใช้บางแห่งเป็นที่ชุกชุมสูงขึ้นมา เช่น บริเวณด้านหน้าของวัดพระแก้วดอนเต้าสุชา ดาราม (ด้านสระน้ำ)

- ขณะที่ชาวจีน ชาวไทใหญ่ - พม่า ก็เลือกทำเลบริเวณตลาดจีน (กาดกองต้า) ที่ใช้พื้นที่ต่ำใกล้น้ำให้เป็นประโยชน์ในการเป็นท่าเทียบเรือสินค้า โกดัง ที่อยู่อาศัย และห่างไปในตัว

- คริสเตียนอเมริกันและเพรสไบทีเรียน เป็นเพียงกลุ่มเดียวที่ไม่ได้มีเป้าหมายอยู่ที่การค้าขาย แต่เน้นที่การเผยแพร่ศาสนา ให้การศึกษา และสังคมสงเคราะห์ มีถิ่นฐานอยู่บริเวณบ้านเกาะ ริมน้ำวัง ซึ่งกล่าวกันว่าเป็นที่ดินพระราชทานใกล้กับ สถานกงสุลอังกฤษประจำนครลำปาง

เจ้าบุญญาภยวงศ์วรวงษ์มานิต
เจ้าผู้ครองนครลำปางองค์สุดท้าย

ส่วนการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเมืองลำปางครั้งยิ่งใหญ่ นอกเหนือจากการถึงแก่พิราลัยของเจ้าบุญอุฎาพิริยวงศ์มานิตคือ การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจการค้าขายจากเส้นทางน้ำสู่การค้าทางบกคือ การมาถึงของ “ทางรถไฟ” สายเหนือ ซึ่งมาถึงลำปางในปี พ.ศ.2459 ทำให้ชุมชนการค้าที่อยู่ในตลาดจีนเดิม เริ่มเคลื่อนย้ายไปยังย่านเก้าจาวย่านสบตุ๋ยซึ่งใกล้กับสถานีรถไฟ ก่อเกิดเป็นย่านเศรษฐกิจการค้าใหม่ขงเมืองลำปาง และอีกด้านหนึ่งก็เป็นการดึงคนเข้าเมือง โดยเฉพาะชาวจีนที่เข้ามาเป็นจำนวนมาก พร้อมๆ กับความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีทั้งในแง่ของความรู้ การจัดการ ตลอดจนเครื่องจักรต่างๆ รวมถึงในปี พ.ศ.2459 ซึ่งตรงกับสมัยรัชกาลที่ 6 ได้มีการประกาศให้มีการเปลี่ยนแปลงชื่อตำแหน่งเมือง โดยให้ใช้ชื่อ “จังหวัดลำปาง” แทนคำว่า “เมืองนครลำปาง” (อ้างในสุรพล ดำริห์กุล, 2547) และการเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ในช่วงราว พ.ศ.2485 – 2488 โดยญี่ปุ่นเข้ามาเพื่อเคลื่อนพลผ่านประเทศไทยและตั้งกองบัญชาการที่ลำปาง เข้าทำการยึดอาคารสถานที่ในกิจการของชาวตะวันตก ทั้งชาวอังกฤษ อเมริกัน และชนชาติอื่น ๆ ซึ่งต่างก็ทำการลี้ภัยออกไป ขณะที่ประเทศไทยสมัยนั้นเป็นคู่สงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตร จึงถูกฝ่ายสัมพันธมิตรโจมตีเมืองด้วยการทิ้งระเบิดในพื้นที่ต่างๆ หลายครอบครัวในตัวเมืองได้ทำการย้ายไปอยู่นอกเมืองชั่วคราวเพื่อหลบภัยสงคราม บางร้านในเมืองก็พรางอาคารด้วยยอดมะพร้าว หรือเอาสีดำมาทาตัวตึกทหารญี่ปุ่นได้ยึดอาคารสำคัญในเมือง โดยเฉพาะอาคารร้านค้าบริเวณภาคองต้า (ตลาดจีน) ตลอดไปจนถึงการยึดเอาช่วงไปโลบริเวณสวนสาธารณะเขาลางคังนครลำปางในปัจจุบัน และบริเวณโรงแรมทิพย์ช้างตั้งเป็นตึกบัญชาการกองพล 1 ญี่ปุ่น ขณะที่อาคารสถานที่ของกลุ่มชนคู่สงครามอย่าง อังกฤษ อเมริกัน เช่น โรงพยาบาลแวนเซนฮูร์ต โรงเรียนเคนเน็ตแมคเคนซี ต่างก็โดนยึดเป็นที่ตั้งกำลังพลทหารญี่ปุ่น (ชัยวัฒน์ สุภาดิกลักษณ์, 2541)

จากลำน้ำวังสู่ทางรถไฟสายเหนือ/ย่านกาดกองต้า ชุมชนตลาดจีน /ย่านสบตุ๋ย ชุมชนชาวไทยเชื้อสายจีน ย่านเศรษฐกิจการค้า การลงทุนแห่งใหม่ที่มาพร้อมกับการมาถึงของเส้นทางรถไฟสายเหนือและความทันสมัยในนครลำปาง โดยยุคนี้ตัวกำหนดสำคัญคือ ระบบเศรษฐกิจ การเข้ามาถึงของรถไฟทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญหลายอย่าง ชาวจีนอพยพเข้ามาเป็นจำนวนมาก พร้อมๆ กับความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ทั้งในแง่ของความรู้ การจัดการ ตลอดจนเครื่องจักรต่างๆ ล้วนเติบโตในช่วงนี้ โดยคนจีนส่วนใหญ่ได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณถนนประสานไมตรี ใกล้ย่านสถานีรถไฟ ย่านการค้าซึ่งเป็นส่วนขยายของเมืองไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ ทำให้เกิดการเชื่อมต่อกันของเส้นทางสัญจรของเมืองเก่าและเมืองใหม่ ดังที่เห็นได้จากการตัดถนนบริเวณถนนฉัตรไชย ถนนสุเรนทร์ ซึ่งนับเป็นองค์ประกอบเมืองในแบบอย่างตะวันตก และมีจุดหมายตา (Landmark) เช่น วงเวียนน้ำพุ สถานีรถไฟนครลำปาง ขณะที่อีกส่วนหนึ่งขยายไปบริเวณย่านตลาดในเมือง ได้แก่ ตลาดบริบูรณ์ปรากการ ตลาดราชวงศ์ ซึ่งปรากฏการตั้งถิ่นฐานบนถนนทิพย์ช้าง ถนนบุญวาทย์ ถนนรอบเวียง และมีจุดหมายตา (Landmark) สำคัญ คือ วงเวียนห้าแยกบ้านเชียงราย (ซึ่งต่อมาเปลี่ยนเป็นหอนาฬิกา) เป็นต้น

ขบวนรถไฟสายเหนือมา
ถึงลำปางครั้งแรกเมื่อ
วันที่ 1 เมษายน 2459

ลำปาง

สมัชชการกำเนิดเส้นทาง (พ.ศ.2459-2500) รถไฟสายเหนือ

“จังหวัดลำปาง” เชื่อมโยงเมืองลำปางในที่หก: ยุคของการเปลี่ยนแปลง การปกครองสู่การเปลี่ยนแปลงเส้นทางทางเศรษฐกิจที่สำคัญของเมือง โดยในเวลาใกล้เคียงกัน กระทบมหาดไทยได้มีประกาศให้เปลี่ยนชื่อตำแหน่งเมือง โดยให้ใช้ชื่อ จังหวัดลำปาง แทนคำว่า เมืองนครลำปาง เมื่อ พ.ศ.2459 ในสมัยรัชกาลที่ 6 โดยหลังจากนั้นในช่วงราว พ.ศ.2485 - 2488 ได้เกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ญี่ปุ่นเข้ามาเพื่อเคลื่อนทัพผ่านประเทศไทย และได้ตั้งกองบัญชาการที่ลำปาง เข้าทำการยึดอาคารสถานที่ในกิจการของชาวตะวันตก ทั้งชาวอังกฤษ อเมริกัน และชนชาติอื่นๆ ต่างก็ทำการลี้ภัยออกไป ขณะที่ประเทศไทยสมัยเป็นคู่สงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตร จึงถูกฝ่ายสัมพันธมิตรโจมตีเมือง ด้วยการทิ้งระเบิดในพื้นที่ต่างๆ หลายครอบครัวได้อพยพไปอยู่นอกเมืองชั่วคราวเพื่อหลบภัยสงคราม ทหารญี่ปุ่นได้ยึดอาคารสำคัญในเมือง โดยเฉพาะอาคารร้านค้าบริเวณภาคกลาง ตลกดไปจนถึงการยึดเอาช่วงโพล (บริเวณสวนสาธารณะเขลางค์นครและบริเวณโรงแรมทิพย์ช้าง) ตั้งเป็นตึกบัญชาการกองพล 1 ญี่ปุ่น ขณะที่อาคารสถานที่ของกลุ่มชนคู่สงครามอย่างอังกฤษและอเมริกัน เช่น โรงพยาบาลแวนแซนเวิร์ด โรงเรียนแคนเนตแม็คเคนซี ต่างก็โดยยึดเป็นที่ตั้งกำลังพลทหารญี่ปุ่น รวมถึงวัดน้ำล้อมที่กล่าวว่ามีทหารรถถังญี่ปุ่นมาขอพักที่วัด

ย่านสถานีรถไฟ จึงกลายเป็นศูนย์กลางการขนส่ง และแหล่งการค้าสำคัญที่มีกิจการที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ โรงสี โรงเลื่อย โกดังเก็บผลผลิตทางการเกษตร ทั้งยังเป็นเส้นทางผ่านไปยังจังหวัดพะเยา เชียงราย

ควบคู่ไปกับนั้น แหล่งบันเทิง ย่านกินเที่ยวก็เกิดขึ้นตามมา ทั้งโรงผับ บณถนนประสาธน์ไมตรี และข้างสถานีตำรวจจราจรสบตุ๋ยในปัจจุบัน หรือย่านเที่ยว บณถนนบุญวาทย์ที่มีทั้งห้อง โรงผับ โรงภาพยนตร์ โรงแรม และร้านอาหาร เป็นต้น

ภาพ : ไพบูลย์ ดิสเรตติวัต

ภูมิคุ้มกัน Local History

ลำปางยุคปัจจุบัน (พ.ศ.2500-ปัจจุบัน) ลำปางในยุคการพัฒนา ภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1-ฉบับที่ 12 (ในรัชสมัยรัชกาลที่ 9 การวางรากฐานการพัฒนาประเทศสู่การพัฒนาแบบยั่งยืน โดยอยู่ในช่วงของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504 - 2509) โดยถือเอาการเจริญเติบโตและเสถียรภาพทางเศรษฐกิจเป็นเป้าหมายในการพัฒนาประเทศ และให้ความสำคัญกับการพัฒนาพื้นฐานทางเศรษฐกิจ เพื่อเป็นรากฐานในการพัฒนาประเทศเพื่อให้สามารถรองรับกับการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมและธุรกิจการค้า ซึ่งนับเป็นยุคเริ่มต้นของการจัดตั้งส่วนราชการ และหน่วยงานสำคัญต่าง ๆ ในระดับภูมิภาค และจังหวัด ลำปางถือเป็นจังหวัดพื้นที่เป้าหมาย ในฐานะเมืองศูนย์กลางภาคเหนืออันสืบเนื่องจากในขณะที่ยังขาดสายไฟเหนือ ซึ่งแรกก่อสร้างมาหยุดอยู่ที่จังหวัดลำปาง กินระยะเวลาเกินกว่า 12 ปี เพราะต้องใช้เวลาก่อสร้างอุโมงค์ขุนตาล เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ.2450 แล้วเสร็จ ในปี พ.ศ.2461 ส่งผลให้ช่วงระยะเวลาดังกล่าวทางรถไฟจึงเป็นปัจจัยผลักดันให้ลำปาง ที่เดิมมีทำเลภูมิศาสตร์เป็นศูนย์กลางคมนาคมทางบกกระหว่างหัวเมืองต่างๆ ในภาคเหนือตอนบนอยู่เดิมแล้ว กลายเป็นเมืองศูนย์กลางหลักของการคมนาคมเชื่อมโยงกับกรุงเทพฯ ไปโดยปริยาย

ลำปาง study

↑
รณาคารแห่งประเทศไทย สาขาลำปาง

ภาพกิจกรรมนักศึกษา จากหนังสือ
สี่ทศวรรษ จากวิทยาลัยครูสุ่มหาวิทยาลัย :
พัฒนาการมหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง →

ความคาดการณืประการหนึ่ง คือ การประสงค์จัดตั้งมหาวิทยาลัยแห่งแรกในภาคเหนือขึ้นที่จังหวัดลำปาง ตามโครงการพัฒนาการศึกษาในส่วนภูมิภาค ส่งผลให้ต่อมาได้มีการจัดตั้งศูนย์ราชการระดับภูมิภาค เช่น กองบัญชาการตำรวจภูธรภาค 3 (พ.ศ.2484) ศูนย์ฝึกอบรมตำรวจภูธรภาค 5 (พ.ศ.2497) สำนักงานสำรวจภาวะถ่านลิกไนต์เหมืองแม่เมาะ (พ.ศ.2497) สถานีโทรทัศน์ช่อง 11 (พ.ศ.2498) สำนักงานประชาสัมพันธ์เขต 3 (พ.ศ.2503) รวมถึงการจัดตั้งรณาคารแห่งประเทศไทยสาขาภาคเหนือแห่งแรกขึ้นในจังหวัดลำปาง ซึ่งเมื่อโครงการจัดตั้งมหาวิทยาลัยภาคเหนือเกิดขึ้นโดยกำหนดพื้นที่เป็นจังหวัดเชียงใหม่ ส่งผลให้มีการจัดตั้งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (พ.ศ.2501) และเป็นผลสืบเนื่องประการหนึ่งต่อการย้ายหน่วยงานและศูนย์ราชการต่าง ๆ ไปยังจังหวัดเชียงใหม่ โดยสำนักงานรณาคารแห่งประเทศไทย สาขาภาคเหนือถูกลดระดับเป็นเพียงสาขาย่อย กองบัญชาการตำรวจภูธรภาค 3 ย้ายไปตั้งที่จังหวัดเชียงใหม่เป็นกองบัญชาการตำรวจภูธรภาค 5 (พ.ศ.2537) รวมถึงสำนักประชาสัมพันธ์เขต 3 และสถานีโทรทัศน์ช่อง 11 ก็ได้ย้ายไปตั้งที่จังหวัดเชียงใหม่ด้วยเช่นกัน(พ.ศ.2543)

ในระยะต่อมาจึงได้มีการจัดตั้งสถาบันการศึกษาในระดับอุดมศึกษาขึ้นในจังหวัดลำปาง เช่น วิทยาลัยครูลำปาง (พ.ศ.2514) หรือมหาวิทยาลัยราชภัฏลำปางในปัจจุบัน สถาบันเทคโนโลยี ราชมนคลล้านนา ลำปาง (พ.ศ.2518) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์ลำปาง (พ.ศ.2539) และมหาวิทยาลัยสวนดุสิต ศูนย์ลำปาง (พ.ศ.2543) และการพัฒนาในด้านอื่น ๆ เรื่อยมากระทั่งปัจจุบัน

คำปางศึกษา

ภูมิคุ้มกัน
Local History

เมืองนคร (รุ่นหนึ่ง) ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลเมืองลำปาง ตำบลเวียงเหนือฝั่งตะวันตกเฉียงเหนือของแม่น้ำวัง มีซากเมืองสร้างซ้อนกัน 2 เมืองใหญ่ คือ เมืองชั้นเก่าและชั้นรองลงมา เมืองชั้นเก่าอยู่ในตอนเหนือเรียกว่า “เมืองเขลางค์ หรือนครเวียงดิน” หรือ “เมืองนคร หรือละคร” และยังมีชื่อเรียกจากตำนานพื้นเมืองบางฉบับว่า “กุกุตตะนคร หรือเวียงคอกว้าว”

เมืองเขลางค์นคร หรือเวียงดินภายในรูปหอยสังข์ มีคันดินและคูน้ำแบ่งเขตภายในเป็นเมืองเล็กๆ ทั้งนี้ ที่ตั้งเมืองตลอดจนคันคูเมืองที่สำรวจพบ สันนิษฐานว่า จะเป็นเมือง “อาลัมพางค์นคร” ซึ่งรวมอยู่ในเขตเวียงดินรูปหอยสังข์ดังกล่าว พื้นที่ในรูปหอยสังข์นี้ มีความกว้างทั้งหมดโดยประมาณ 600 ไร่

เมืองนคร (รุ่นสอง) ตั้งอยู่ในเขตตำบลเดียวกันกับตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมืองลำปางปัจจุบัน เป็นเมืองที่อยู่นอกเขตกำแพงดินรูปหอยสังข์ ปรากฏชื่อเรียกในหนังสือชินกาลมาลีปกรณ์ว่า “เมืองเขลางค์ใหม่” พื้นที่เมืองดังกล่าวมีอยู่ประมาณ 180 ไร่ สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ.1844

เมืองลำปาง (ใหม่) เป็นเมืองในฝั่งที่ทำการสำคัญของรัฐบาล ย่านธุรกิจสำคัญ ในบริเวณเขตอำเภอหัวเวียง และตำบลสวนดอก มีศาลากลางจังหวัดลำปาง ศาลจังหวัดลำปาง อำเภอเมืองลำปาง และสถานีตำรวจจังหวัดลำปาง เป็นเมืองที่สร้างขึ้นโดยมีกำแพงเมืองเพียงสามด้านเช่นเดียวกับเมืองเขลางค์ใหม่ ทิศเหนืออาศัยแนวแม่น้ำวัง อยู่ปากตรงข้ามกับเมืองเขลางค์หรือเมืองนคร มีชื่อในตำนานสมัยหลังๆ เรียกว่า “ศรีนครไชยลำปาง” อันเป็นชื่อถวายเกียรติสฤติแต่สกุลเจ้าเจ็ดตน พื้นที่เมืองดังกล่าวมีอยู่ประมาณ 350 ไร่

เมืองลำปางแห่งใหม่นี้ นับว่าเป็นเมืองที่มีความสำคัญในสมัยเจ้าสุวรรณหอค้า และได้รับ พระราชทานเกียรติยศอันสูงสุดที่ได้สร้างเมืองศรีนครไชยนครลำปางในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ ในสมัยรัชกาลที่ 2 พระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงกรุณาโปรดเกล้าฯ ยกเอานครลำปางเป็นประเทศราชพร้อมกันนครเชียงใหม่และลำพูนไชย เมื่อ จ.ศ.1185 (พ.ศ.2366) ทรงสถาปนาพระยาดวงทิพย์ พระยานครลำปางเป็นพระเจ้านครลำปางองค์แรก

เมืองลำปาง (เก่า) เมืองลำปางชั้นเดิมนั้นได้มีการค้นพบว่า อยู่ ณ ที่ตั้งวัดพระธาตุลำปางหลวง เขตอำเภอเกาะคาในปัจจุบัน ...ตำนานพระธาตุหลวงลำปาง พรรณนาความตอนหนึ่งว่าเจ้าหาญสีภักดิ์ ได้ชะลอพระพุทธรูปสำริดสร้างแต่เมืองนครมาไว้ที่ลำปาง อับหมายถึงตำแหน่งเมืองนคร (เขลางค์) และเมืองลำปางอยู่คนละแห่ง

พัฒนาการการตั้งถิ่นฐานของเมืองนครลำปาง เริ่มต้นจากเมืองริมแม่น้ำฝางตะวันตก ในนามเมืองเขลางค์นคร อยู่ในฐานะเมืองรองจากเมืองหริภุญไชย (ปัจจุบัน คือ ตัวเมืองลำพูน) ในสมัยดังกล่าว แต่หลังจากที่หริภุญไชยถูกผนวกรวมเข้ากับอาณาจักรล้านนา ก็เกิดการเปลี่ยนแปลงของเมือง โดยการสร้างเมืองทางทิศตะวันตก ได้มีการก่อสร้างกำแพงขุดคูเมืองเพิ่มเติม

อย่างไรก็ตาม การที่พระแก้วมรกตประดิษฐานที่ วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม (ในอดีตคือ วัดพระแก้วชมพู) เป็นข้อที่บ่งชี้ให้เห็นว่า ในสมัยล้านนาการใช้พื้นที่ของเมืองนั้นยังเชื่อมโยงเกี่ยวเนื่องกัน ในช่วงที่ล้านนาเสื่อมจนตกอยู่ใต้อาณัติของพม่า ไม่ปรากฏการขยายตัวของเมือง จนถึงสมัยเก็บผักใส่ช้ำ เก็บข้าใส่เมือง ที่มีการกวาดต้อนไพร่บ้านพลเมืองจากหัวเมืองทางเหนือ จึงมีการขยายเมืองย้ายศูนย์กลางเมืองข้ามฝางแม่น้ำวังมาอยู่ที่ฝางตะวันออก สร้างกำแพงเมือง ขุดคูเมือง

ปัจจัยสำคัญหนึ่งที่ทำให้เมืองขยายตัวไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ ก็คือ การเข้ามาถึงของเส้นทางรถไฟสายเหนือ ทำให้เศรษฐกิจขยายตัวอย่างมากจนในช่วงเวลาหนึ่ง กลายเป็นศูนย์กลางการขนส่งในระดับภูมิภาคตั้งแต่นั้นมาเมืองนครลำปางจึงมีการขยายตัวมาทางทิศตะวันตกและทิศใต้เรื่อยมาจนปัจจุบัน

ภูมิเขลางค์

Local History

